

SOCIALSTYRELSEN

Særforanstaltninger

- anbefalinger til god praksis for organisering, samarbejde og
borgerinddragelse

Titel:

Særforanstaltninger - anbefalinger til god praksis for organisering, samarbejde og borgerinddragelse

Copyright © 2014

Socialstyrelsen

Udgivet af:

Socialstyrelsen, 2014

1. udgave, 1. oplag

Elektronisk udgave: ISBN 978-87-93052-82-6

Forfattere:

Dorte From, Marie Kaas, Signe Skovgaard Schmidt og Hanne Marie Damgård Kristensen (Socialstyrelsen), samt Bo Hejlskov (privatpraktiserende psykolog).

Redaktion:

Signe Skovgaard Schmidt, Dorte From og Marie Kaas.

Socialstyrelsen

Edisonsvej 18, 1.

5000 Odense C.

Tlf.: 72 42 37 00

E-mail: info@socialstyrelsen.dk

www.socialstyrelsen.dk

Synspunkter, der kommer til udtryk i artikler, rapporter, bøger mv., er ikke nødvendigvis sammenfaldende med Socialstyrelsens.

Der kan frit citeres fra udgivelsen med angivelse af kilde.

Indhold

Indledning.....	1
1. Hvad er en særforanstaltning?.....	4
2. Borgerens stemme i særforanstaltningen.....	11
3. Organisering af sagsbehandlingen i forløb med særforanstaltninger	15
4. Organisering og ledelse af særforanstaltningen i praksis	27
5. Økonomien i særforanstaltninger	35
6. Fysiske rammer og problemskabende adfærd	38
7. Den faglige indsats i særforanstaltninger	46
8. På egne præmisser – et interview fra praksis	54
9. anbefalinger til god praksis i særforanstaltninger.....	59
10. Mere viden	63
11. Litteratur	66

Indledning

Denne publikation samler viden fra to tidligere udgivelser. Den ene er Vidensteamets hæfte, *God praksis i forløb med særforanstaltninger for børn, unge og voksne med særlige behov*.

Den anden er en forløbsanalyse foretaget af Socialstyrelsen (2013) *Sagsgennemgang af særforanstaltninger – gennemgang af sagsbehandlingen på myndighedsniveau af otte konkrete særforanstaltningsenkeltsager med en udgift på mellem 4-6 mio. kr. årligt*.

Formålet er at give inspiration til en hensigtsmæssig organisering af særforanstaltninger på såvel myndighedsniveauet som i den praktiske gennemførelse af særforanstaltningen – og at pege på organisering, faglige kompetencer og arbejdsrutiner, som kan bidrage til, at en særforanstaltning lever op til sit formål om at skabe de nødvendige rammer for at håndtere en problemskabende adfærd, så borgeren kan få et bedre og mere værdigt liv med en højere livskvalitet¹.

En særforanstaltning bliver ikke etableret efter en særlig paragraf i serviceloven, og er ikke knyttet til en særlig boform. Særforanstaltninger kan beskrives ved en særlig og ofte ressourcekrævende indsats til borgere, der udviser en så problemskabende adfærd, at de ikke kan rummes i eller profitere af et ordinært tilbud.

Vidensteamet, det tidligere landsdækkende netværk vedrørende psykisk handicappede og senhjerneskadede med problemskabende adfærd, udgav i 2008, i samarbejde med den nationale Videns- og Specialrådgivningsorganisation (VISO), hæftet *God praksis i forløb med særforanstaltninger for børn, unge og voksne med særlige behov*. Hæftet samlede de erfaringer, der på det tidspunkt var god praksis i kommunernes og regionernes forvaltninger og i praksisfeltet.

I forbindelse med et fireårigt satspuljeprojekt om særforanstaltninger, som afsluttes ultimo 2014, udformede Socialstyrelsen i 2013 forløbsanalysen *Sagsgennemgang af særforanstaltninger – gennemgang af sagsbehandlingen på myndighedsniveau af otte konkrete særforanstaltningsenkeltsager med en udgift på mellem 4-6 mio. kr. årligt*.

Her blev otte af de mest komplekse sager på området analyseret i et bagudrettet perspektiv og afdækkede, hvad der gik forud for iværksættelsen af en særforanstaltning, og identificerede elementer i sagsbehandlingen, som kunne gøres mere hensigtsmæssigt.

Da analysen udelukkende var en dokumentanalyse, er der ikke tale om en udtømmende beskrivelse af sagsbehandlingen i de otte sager. Der kan udelukkende drages læringsperspektiver ud fra, hvad man kan se i de dokumenter, der har været til rådighed. De problemstillinger, som analysen særligt har påvist, handler især om en manglende systematik og gennemsigtighed i sagsbehandlingen, som de udledte anbefalinger kan imødekomme. Blandt andet anbefales implementering af Voksenudredningsmetoden, som bliver omtalt i kapitel fire. I de øvrige kapitler er de anbefalinger, der er uddraget af forløbsanalysen gengivet.

Publikationen henvender sig først og fremmest til den personkreds der står for organisering og drift på det specialiserede socialområde – til myndighedsniveauet i kommunerne og til ledelser af særforanstaltninger, men vil også være relevant i forhold til grænseforanstaltninger, der også er kendetegnet ved en høj normering afledt af en problemskabende adfærd, men ikke så høj som i særforanstaltninger. Mange af overvejelserne og anbefalingerne i forhold til god praksis i særforanstaltninger vil også kunne benyttes i indsatser, der skal forebygge, at behovet for en akut særforanstaltning opstår.

En referencegruppe bestående af videnspersoner fra både myndighedsniveauet og praksisfeltet har bidraget med deres erfaringer og anbefalinger til god praksis i forløb med særforanstaltninger. Kommunernes Landsforening (KL) og Landsforeningen LEV har bidraget med input og kommentarer.

Om særforanstaltninger

En særforanstaltning er et særligt og ofte ressourcekrævende tilbud, som etableres for personer, der har så problemskabende en adfærd, at der er behov for en særlig indsats. Når der etableres en særforanstaltning, er formålet at skabe de nødvendige rammer for at håndtere den problemskabende adfærd, så borgeren kan få et bedre og mere værdigt liv med en højere livskvalitet. Særforanstaltninger etableres for børn, unge og voksne, men den største andel udgøres af unge og yngre voksne i målgruppen.

Særforanstaltninger organiseres forskelligt. De etableres ofte i forbindelse med et botilbud, ligesom der kan etableres flere foranstaltninger i en samlet organisering. I nogle tilfælde er borgernes problematikker så komplekse og den problemskabende adfærd så omfattende, at

der bliver oprettet i en selvstændig foranstaltning, også kaldet et enkeltmandprojekt, en enkeltmandsforanstaltning eller et solisttilbud. Særforanstaltninger er altså en særlig indsats på det specialiserede område, som er omfattende og ressourcekrævende – og dermed også ofte en dyr løsning. På den baggrund fylder de meget i den regionale og kommunale hverdag, og i de senere år har særforanstaltninger ligeledes været et diskussionsemne i den socialpolitiske debat. Der findes ingen længerevarende studier af særforanstaltninger, og omfanget af evidensbaseret viden på området er stadig meget begrænset.

Læsevejledning

Publikationen er bygget op således, at det først kapitel overordnet beskrive, hvad der karakteriserer en særforanstaltning. Her beskrives blandt andet hvilke faser en særforanstaltning gennemløber, og hvilke aktører der er involveret i et særforanstaltningsforløb. De følgende kapitler handler om de grundelementer, der er gennemgående i større eller mindre omfang i faserne:

- Borgerinddragelse
- Organisering af sagsbehandlingen
- Organisering og ledelse af særforanstaltningen i praksis
- Økonomien i særforanstaltninger
- De fysiske rammer i særforanstaltningen
- Den faglige indsats.

Publikationen indeholder desuden et interview med forstander Anne Thomsen fra Rønnegården i Region Hovedstaden, som giver sit bud på, hvordan god praksis i særforanstaltninger kan forstås og hvilke opmærksomhedspunkter, der især skal tilgodeses i organiseringen af en særforanstaltning. Sidst i publikationen er der et kapitel, hvor alle anbefalingerne fra forløbsanalysen er samlet i en oversigt.

Publikationen er skrevet af faglige konsulenter i Socialstyrelsen. Dog har autoriseret psykolog Bo Hejlskov Elven bidraget med en artikel om de fysiske rammers betydning for borgere med vidtgående funktionsnedsættelser generelt og specifikt for borgere, der udviser problemskabende adfærd.

God læselyst!

Knud Aarup

Direktør for Socialstyrelsen, 2014

1. Hvad er en særforanstaltning?

Hvad kendetegner en særforanstaltning og de borgere, den etableres for? Og hvordan kan et idealtypisk forløb i en særforanstaltning se ud?

Særforanstaltninger etableres med det formål at skabe de nødvendige rammer for at håndtere en problemskabende adfærd, så borgeren kan få et bedre og mere værdigt liv med en højere livskvalitet. Indsatsen indebærer ofte en skærmning af borgeren med henblik på at stabilisere situationen, tilpasse de pædagogiske redskaber og evt. gøre en faglig udredning og behandling mulig.

Allerførst er det dog nødvendigt at redegøre for den forståelse af *problemskabende adfærd*, der anvendes i denne publikation.

Problemskabende adfærd – en fællesbetegnelse

Problemskabende adfærd er en fællesbetegnelse for henholdsvis udadreagerende, selvskadende og selvstimulerende adfærd:

- *Udadreagerende adfærd* kan vise sig i form af voldelig/voldsom adfærd, eller trusler herom, rettet mod personer eller ting (herunder også ildspåsættelse). Derudover kan adfærden komme til udtryk som vedvarende råben, skrigen, spyttens eller seksuelt krænkende adfærd.
- *Selvskadende adfærd* kan vise sig ved, at personen påfører sig selv skade med eller uden redskaber. Tvangshandlinger, som fx umådeholdent vanddrikkeri eller akut anoreksi, hører også under denne kategori.
- *Selvstimulerende adfærd* kan vise sig ved fx overdreven gylpeadfærd, hyperonani, brummeadfærd eller hyperventilation².

Problemskabende adfærd kan opstå som en følge af borgerens handicap og eventuelle diagnose uden ydre påvirkninger, men problemskabende adfærd er også ofte et relationelt fænomen. Det vil sige, at den opstår i samspillet mellem borgerne og deres omgivelser. Indsatser over for borgere, der udviser problemskabende adfærd, må derfor forholde sig til både den enkelte borger, dennes omgivelser og samspillet mellem de to.

Det kan være vigtigt at skelne mellem årsager til og udløsende faktorer for adfærden. Medarbejdere i tilbud for borgere med problemskabende adfærd beskriver ofte sig selv som ”detektiver”, der prøver at spore sig ind på, hvad der gør sig gældende for den enkelte.

Ofte vil de udløsende faktorer være at finde i de situationer, hvor borgeren ikke mødes af sine omgivelser på en måde, der matcher vedkommendes psykiske funktionsniveau. De udløsende faktorer kan fx være forkert indrettede fysiske rammer, en uhensigtsmæssig kommunikationsform og formulering af krav, som borgeren ikke har forudsætningerne for at imødekomme. De udløsende faktorer kan være langt lettere at få øje på end den reelle bagvedliggende årsag, som fx kan være en uopdaget somatisk lidelse, en fejldiagnosticering eller et fejlbedømt funktionsniveau.

Definition af en særforanstaltning

Særforanstaltninger bliver ikke etableret efter en særlig paragraf i serviceloven, ligesom de heller ikke er knyttet til en særlig boform. De udgør, som tidligere nævnt, en særlig indsats på det specialiserede socialområde, der fylder i den regionale og kommunale hverdag, og som i de senere år også har fyldt i den socialpolitiske debat. Derfor er det vigtigt, at de bliver defineret og afgrænset på en måde, der giver mulighed for at gøre dem til genstand for nærmere undersøgelser, så viden og gode erfaringer kan blive indsamlet og formidlet videre.

En særforanstaltning kan beskrives som en særlig og ofte ressourcekrævende foranstaltning, der etableres for borgere, som udviser en så problemskabende adfærd, at de ikke kan rummes i eller profitere af et ordinært tilbud. Den indebærer ofte særlige fysiske rammer, fx i form af afskærmning fra andre beboere i tilbuddet. Og i nogle tilfælde bliver den etableret som en helt selvstændig boenhed for kun en enkelt borger – også kaldet enkeltmandsprojekter, enkeltmandsforanstaltninger eller solisttilbud³.

Især den ekstraordinært høje personalenormering, afledt af en problemskabende adfærd, adskiller særforanstaltningen fra et ordinært tilbud. En arbejdsgruppe, nedsat af Socialministeriet i 2007, valgte derfor at lægge sig fast på en definition af særforanstaltninger som: *”... en foranstaltning i forhold til problemskabende adfærd, der kræver en personalenormering på mindst 1:1”⁴.*

Det er en definition, der siden har været anerkendt og anvendt i undersøgelser og publikationer på området, fordi den vurderes som bedst egnet til at indfange indsatsens

særlige karakter. Af samme årsag er det også den definition, der vil blive anvendt her i publikationen.

Grænseforanstaltninger har mindre normering

I arbejdet med særforanstaltninger er det relevant at være opmærksom på, at der findes mange grænsetilfælde – kaldet *grænseforanstaltninger* – hvor der fx er en normering på 0,67:1 eller 0,75:1. Her er der stadig tale om en ekstraordinær høj normering afledt af en problemskabende adfærd, men normeringen er ikke så høj, at indsatsen kan betegnes som en særforanstaltning. I lighed med særforanstaltninger bliver grænseforanstaltninger ikke etableret efter en særlig paragraf i serviceloven eller tilknyttes en særlig boform.

I Socialstyrelsens kortlægning af særforanstaltninger fra 2010⁵ ses det, at der på daværende tidspunkt fandtes lidt flere grænseforanstaltninger end egentlige særforanstaltninger. Det store antal af grænsetilfælde er interessant, fordi nogle af dem måske har været en særforanstaltning, mens andre måske er på vej til at blive det. Der er i mange tilfælde tale om indsatser, der ligner hinanden. Grænsen mellem dem er relativt flydende, fordi der kan være tale om en periodevis op- og nedtrapning af indsatsen⁶.

En del grænseforanstaltninger vil være at finde i de specialiserede tilbud, hvor en særlig organisering og/eller bestemte faglige metoder har gjort det muligt at holde en lavere normering, end det måske ville have været tilfældet i et andet tilbud.

Der kan altså hentes vigtig viden og erfaring fra grænseforanstaltninger såvel som fra egentlige særforanstaltninger.

Borgeren i særforanstaltningen

Socialstyrelsens kortlægning af særforanstaltninger fra 2010⁷ opgjorde antallet af særforanstaltninger og grænseforanstaltninger. Der var på opgørelsetidspunktet 165 særforanstaltninger og 171 grænseforanstaltninger for voksne borgere fordelt på 49 kommuner. På børneområdet blev der opgjort 70 særforanstaltninger og 74 grænseforanstaltninger fordelt på 34 kommuner. Siden opgørelsen i 2010 kan flere af de opgjorte foranstaltninger være ophørt, ligesom der kan være kommet nye til.

Borgerne i særforanstaltninger udgør ikke en homogen gruppe. Undersøgelser på området⁸ har vist, at borgerne i særforanstaltninger og grænseforanstaltninger udgør en bred og

varieret målgruppe, der blandt andet spænder over en række forskellige handicap og funktionsnedsættelser – og kombinationer af disse.

Der ses dog i undersøgelserne⁹ enkelte generelle tendenser i sammensætningen af målgruppen:

- **Køn og alder:** Særforanstaltninger etableres for langt flere mænd end kvinder, og der er en markant stor andel af unge og yngre voksne i målgruppen.
- **Problematikker og funktionsnedsættelser:** På børne- og ungeområdet udgøres den største gruppe af unge, der har sociale og psykiske vanskeligheder. På voksenområdet udgør borgere med udviklingshæmning den største gruppe. For hele målgruppen gælder det, at flertallet har mere end én problematik eller funktionsnedsættelse.
- **Adfærd:** For langt de fleste borgere i en særforanstaltning er der tale om en udadreagerende adfærd, men i omkring halvdelen af sagerne udviser borgeren mere end én type af problemskabende adfærd. Den hyppigste kombination er udadreagerende og selvskadende adfærd.

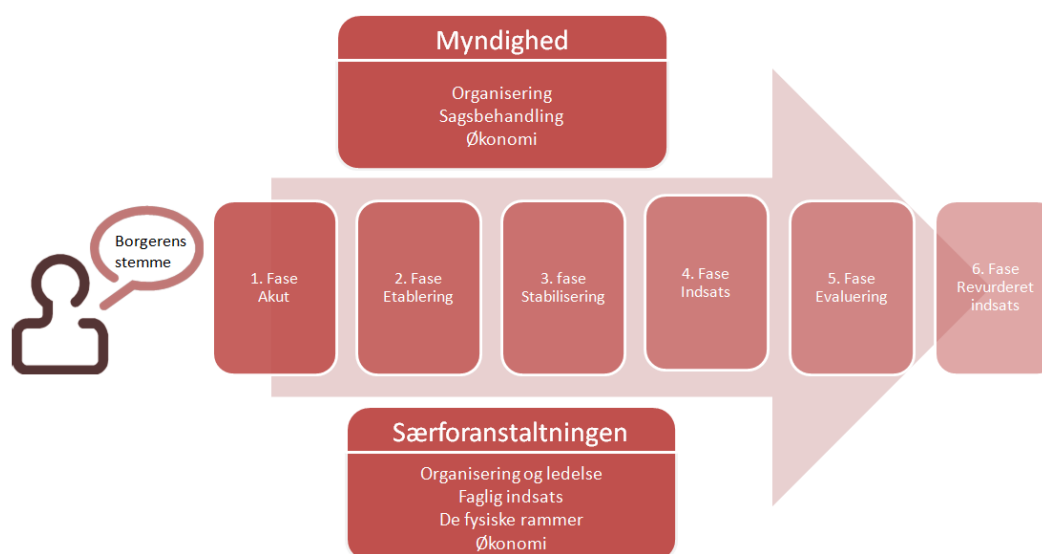
Målgruppen for særforanstaltningstilbud er dermed kendetegnet ved en form for kompleksitet, der kan udgøre en stor udfordring for de, der skal finde det rette tilbud til borgerne, og for de medarbejdere, der i det daglige skal yde den rette pædagogiske indsats¹⁰.

De 6 faser i et særforanstaltningsforløb

Særforanstaltninger etableres på forskellig vis og kan have meget forskellige forløb og varighed. Der kan dog beskrives visse fællestræk i forløbene, som med fordel kan anvendes i planlægning af og opfølgning på indsatsen.

En særforanstaltning gennemløber typisk 6 faser¹¹, som hver især er kendetegnet ved et særligt organisatorisk og indholdsmæssigt fokus. Når indsatsen skal tilrettelægges, både hos den kommunale myndighed og tilbuddet, er det vigtigt at være opmærksom på, hvordan ressourcer og de forskellige elementer i indsatsen skal afstemmes med behovet i de enkelte faser.

Figur 1: Særforanstaltningens 6 faser

Opgaveløsningen i de seks faser har altid borgeren som det centrale fokus både hos myndigheden og i særforanstaltningen. Grundelementerne er for myndighedens vedkommende sagsbehandling, organisering og økonomi. I særforanstaltningen er grundelementerne karakteriseret ved de fysiske rammer, organisering, den faglige indsats og økonomi.

1) Akutfase

I mange tilfælde etableres en særforanstaltning som følge af et akut opstået behov. Både af hensyn til borgeren selv og til borgerens omgivelser er det vigtigt, at der hurtigt findes en løsning. Løsningen indebærer ikke altid en flytning til et nyt tilbud, men der vil ofte være brug for en afskærmning fra den omgivende verden og en mandsopdækning af borgeren. I akutfasen vil en af hovedopgaverne være at afdække omfanget af problematikker, evt. lave en grundig udredning og pege frem mod mulige løsninger.

Det er myndighedsniveauet der har det overordnede ansvar for at der findes en foreløbig løsning, men der er behov for at inddrage en række interessenter og aktører:

- ✓ Borgeren selv og dennes pårørende
- ✓ Nuværende botilbud og skole/beskæftigelse
- ✓ Egen læge

- ✓ Fagspecialister som fx psykolog og psykiater
- ✓ Ledelsen på det tilbud, der akut skal modtage borgeren.

2) Etableringsfase

Ud fra den indledende problemafdækning bør der udarbejdes en § 141handleplan for borgeren og en projektplan for foranstaltningen, hvori der opstilles mål og delmål. Her vil det ofte være nødvendigt at revurdere borgerens sag, gennemgå den eksisterende udredning af borgerens behov, og eventuelt påbegynde en ny udredning af borgeren på forskellige områder.

Handleplanen udarbejdes med udgangspunkt i kommunens afgørelse, som er

omdrejningspunktet for den indsats borgeren har krav på jf. servicelovens § 3, stk. 2.¹²

Borgeren informeres skriftligt om hvilken hjælp der er bevilget jf. servicelovens § 89, stk. 1.¹³

Arbejdet med handleplanen er beskrevet på side 19.

I forbindelse med problemafdækningen er det bl.a. vigtigt at følgende afklares:

- ✓ Er der lavet underretninger om magtanvendelser?
- ✓ Er der foretaget en tilstrækkelig risikoscreening?
- ✓ Foreligger der psykiatriske og psykologiske undersøgelser?
- ✓ Er borgeren undersøgt for somatiske lidelser?
- ✓ Er der foretaget en udredning af borgeren?
- ✓ Ligger der en strafferetlig afgørelse til grund for anbringelsen?
- ✓ Er der udarbejdet en holdbar plan for den første, akutte indsats?

3) Stabiliseringsfase

I denne fase bør den pædagogiske indsats være fremherskende. Forskellige initiativer og metoder bør afprøves på baggrund af den viden, der er indsamlet i de foregående faser. Der kan være tale om en fortsat udredning af borgeren, da fx en medicinsk udredning kan forløbe over flere år. Det er kendetegnende for fasen, at indsatserne løbende, og meget ofte, evalueres og justeres i forhold til borgerens behov og resultatet af indsatsen.

4) Indsatsfase

Personalet er nu klædt på med de fornødne kompetencer, og resultaterne af indsatsen begynder at vise sig. Der ses måske tegn på en positiv udvikling for borgeren – blandt andet som følge af, at personalet har opnået den fornødne viden om borgeren til at kunne vælge de rette pædagogiske tilgange.

Også i indsatsfasen kan der løbende ske justeringer i indsatsen, afhængigt af borgerens reaktioner på metoder og tilgange. Fokus er på at fastholde og bygge videre på de opnåede resultater.

5) Evalueringsfase

Der foretages en vurdering af, hvorvidt der fortsat er behov for den intensive indsats. Udviklingen vil i nogle tilfælde betyde, at den intensive indsats gradvist kan nedtrappes, eller at særforanstaltningen helt kan afvikles. I andre tilfælde vil evalueringen vise, at den intensive indsats fortsat er nødvendig. Normeringen og graden af skærmning kan forsøgsvis nedtrappes for at afgøre, om borgeren kan fungere med mindre støtte. Det kan også være relevant at anvende metoder til vurdering af risiko for fx vold.¹⁴

6) Revideret indsatsfase

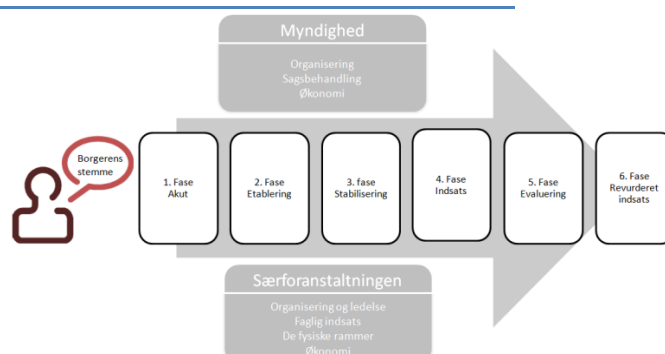
Borgerens behov for den intensive indsats har måske ændret sig og kan være dalende. I bedste fald kan der være tale om en egentlig afvikling af særforanstaltningen. I mange tilfælde erstattes særforanstaltningen dog af en grænseforanstaltning, da der ofte fortsat kan være behov for en særlig indsats. I tilfælde, hvor evalueringen har vist behov for en helt anden indsats, kan der være behov for at gennemløbe en ny etablerings- og stabiliseringsfase. Særligt, hvis den ændrede indsats indebærer en flytning af borgeren.

Fokus vil igen være på at fastholde og bygge videre på de opnåede resultater, ligesom der også vil være et fokus på forebyggende indsatser og evt. risikovurderinger. De to sidste faser i forløbet gentages efter behov.

Det er vigtigt, at tildelingen af ressourcer er afstemt med behovet i de forskellige faser af et særforanstaltningsforløb. Det er også vigtigt at have et blik for, hvad der kan være relevante mål og delmål for den faglige indsats i de forskellige faser.

2. Borgerens stemme i særforanstaltningen

Hvordan bliver borgeren inddraget i sagsbehandlingen og indsatsen? Læs her om den lovpligtige inddragelse af borgeren og anbefalinger til at fremme og sikre inddragelsen i indsatsen.

Serviceovens § 1¹⁵ understreger, at den sociale indsats skal gives efter en konkret og individuel vurdering og i samarbejde med borgeren, uanset handicap eller funktionsevne¹⁶.

Manglende inddragelse og indflydelse på egen situation og hverdag kan i nogle tilfælde være en bagvedliggende årsag eller udløsende faktorer til den problemskabende adfærd¹⁷.

Reel inddragelse af borgeren – at denne bliver hørt i forhold til sin oplevelse af hverdagen og den indsats, der ydes – kan forebygge trusler og vold.

Serviceovens § 1, stk. 3:

"(...) Hjælpen tilrettelægges på baggrund af en konkret og individuel vurdering af den enkelte persons behov og forudsætninger og i samarbejde med den enkelte. Afgørelse efter loven træffes på baggrund af faglige og økonomiske hensyn."

Kommunernes ansvar i forhold til lovpligtig borgerinddragelse

En social indsats skal altid gennemføres i overensstemmelse med de grundlæggende regler og værdier i serviceloven. Det vil sige, at borgerens ret til at blive inddraget skal respekteres, samtidig med at retssikkerhedslovens § 4¹⁸ giver borgerne ret til at medvirke i behandlingen af deres sag, og forpligter kommuner til at tilrettelægge sagsbehandlingen, så det kan lade sig gøre.

Retssikkerhedslovens § 4:

"Borgeren skal have mulighed for at medvirke ved behandlingen af sin sag. Kommunen og amtskommunen tilrettelægger behandlingen af sagerne på en sådan måde, at borgeren kan udnytte denne mulighed."¹⁹

Det vil sige, at borgeren ikke har beslutningsret, men krav på medvirken, ret til at sige sin mening og at blive lyttet til. Myndigheden er forpligtiget til at sikre borgerens inddragelse i beslutningsprocesser i relation til ydelser efter servicelovens bestemmelser. Myndigheden skal derfor medvirke til, at der skabes sammenhæng mellem borgerens liv og opfattelse af sin egen situation, de faglige vurderinger af sagen og de handlemuligheder, som loven giver²⁰.

Når en borger omvisiteres fra et eksisterende tilbud til en særforanstaltning, kan der være tale om *optagelse i særlige tilbud* efter servicelovens § 129.²¹ I nogle tilfælde vil en flytning være betinget af Statsforvaltningens afgørelse.

Borgerens inddragelse i indsatsen

En stor del af indsatsen i en særforanstaltning er at støtte borgeren i at fastholde retten til medborgerskab og til selvbestemmelse, herunder at:

- Træffe beslutninger i eget liv
- Klare mest muligt selv
- Udvikle sine kompetencer
- Gøre sine egne erfaringer.

Men det kan være særdeles udfordrende at sikre borgerinddragelse i sagsbehandlingen og indsatsen, når borgeren udviser en problemskabende adfærd eller har kognitive vanskeligheder som fx manglende verbalt sprog.

Borgerinddragelse forebygger problemskabende adfærd

Når en borger oplever ikke at have indflydelse på sit eget liv og hverdag, kan det skabe situationer, hvor borgeren kan blive bange, aggressiv, frustreret eller stresset – med risiko for, at borgeren udviser problemskabende adfærd. Bliver borgeren inddraget i de beslutninger og situationer, hvor det er muligt, kan det omvendt skabe motivation og livskvalitet hos den enkelte. Borgerinddragelse er altså en altafgørende faktor for en vellykket indsats.

Dette kan fx foregå gennem en § 140 og § 141-handleplan og en pædagogisk handleplan, som uddybes i kapitel 7.

Hvordan sikres den lovpligtige inddragelse af borgeren i egen sagsbehandling?

- ✓ Det skal tydeligt fremgå af handleplanen, at borgeren har været inddraget i udarbejdelsen, i hvilke dele af planen borgeren har været inddraget, samt på hvilken måde inddragelse har været/er gjort mulig.
- ✓ Borgeren skal så vidt muligt inddrages i udarbejdelsen af formål og mål med indsatsen.
- ✓ Det skal fremgå af handleplanen, hvis borgeren har bemærkninger til den²².

Udfordringer i inddragelsen

Det kan være vanskeligt at inddrage borgeren alt afhængig af borgerens funktionsniveau og psykiske tilstand. Borgere i særforanstaltninger kan have kommunikative eller psykiske problemer som fx begrænset sproglig forståelse og omverdensforståelse. Det kan være svært for den enkelte at give udtryk for selv helt enkle ting. I sidste ende kan det gøre borgerinddragelsen vanskelig.

Udredninger, som beskrevet i kapitel 3 om organisering af sagsbehandling, afklarer blandt andet borgernes kommunikative handicap og ressourcer; viden, der giver grundlag for at afgøre, hvilke kompenserende tiltag der kan støtte borgerens mulighed for at udtrykke sig og øge muligheden for selvbestemmelse og inddragelse.

En gruppe af svært udsatte borgere vil ikke kunne profitere af ovennævnte metoder. Disse borgere er afhængige af personalets evne til at tolke signaler. Her ligger der et stort ansvar hos personalet.

Kommunen er forpligtet til at inddrage pårørende eller andre i varetagelsen af borgerens interesser, jf. servicelovens § 82, stk. 2. Borgerens pårørende kan ofte bidrage med relevant viden i forhold til indsatsen, fx særlig viden om borgerens vaner, kommunikationsformer og livshistorie. På den måde er de med til at sikre borgerens retssikkerhed.

Borgerens pårørende kan være en væsentlig ressource at inddrage i forløbet, hvis borgeren ønsker det. Men de pårørende kan også udgøre en barriere for borgerens inddragelse og selvbestemmelse på flere måder. Fx kan forældre eller andre pårørende gøre personlige værdier, som fx kost eller religiøse hensyn, gældende over for deres barn og forvente, at personalet respekterer værdierne²³.

Serviceovens § 82, stk. 2²⁴: Kommunalbestyrelsen skal påse, om der er pårørende eller andre, der kan inddrages i varetagelsen af interesserne for en person med betydelig nedsat psykisk funktionsevne. Kommunalbestyrelsen skal være opmærksom på, om der er behov for at bede Statsforvaltningen om at beskikke en værge efter værgemålsloven.

Nogle borgere er, på grund af deres psykiske funktionsevne, ikke i stand til at træffe beslutninger om økonomi eller personlige forhold, og kan derfor have behov for hjælp.

Statsforvaltningen kan iværksætte et værgemål efter § 6 i værgemålsloven.

I praksis betyder det, at borgeren bliver umyndiggjort og ikke længere kan indgå gyldige økonomiske aftaler, som fx at købe på afbetaling eller lignende, udelukkende værge kan det. Der kan også iværksættes det mindre indgribende samværgemål, som kun gælder økonomiske forhold²⁵.

Særligt i forhold til borgere med betydelig nedsat psykisk funktionsevne, der ikke er i stand til at tage vare på egne interesser:

- ✓ Indarbejd i procedurer for sagsbehandlingen, at pårørende eller andre fra borgerens netværk inddrages i sagsbehandlingen, hvis borgeren ønsker det.
- ✓ Myndigheden skal ved behov bede Statsforvaltningen om at beskikke en værge efter værgemålsloven.²⁶.

Informationer til handlekommunen

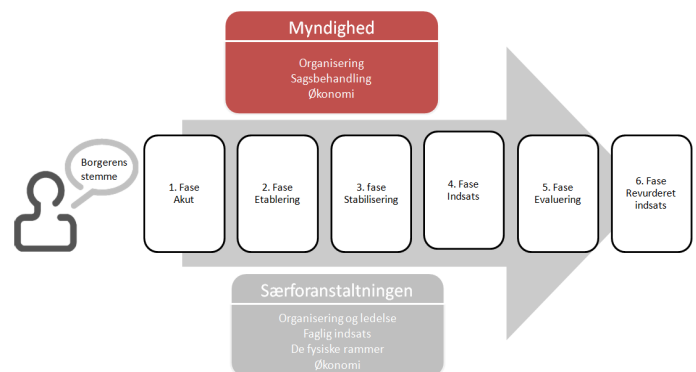
Det er vigtigt, at den viden, som ledelse og personale i boformen løbende opnår om borgeren, også når borgerens handlekommune. I nogle tilfælde vil det kunne give anledning til, at indsatsen eller dens mål skal ændres. Handlekommunen skal desuden føre personrettet tilsyn efter serviceovens § 148 stk.1²⁷ med den indsats som handlekommunen har truffet afgørelse om i forhold til borgeren. Ved tilsynet vurderes det bl. a. om den hjælp borgeren får stadig opfylder sit formål og om der er behov for andre former for hjælp

Lov om socialtilsyn – vurdering af den fornødne kvalitet

Med lov nr. 608 om socialtilsyn af 12. juni 2013²⁸ skal alle sociale tilbud vurderes i forhold til, om de har den fornødne kvalitet. Vurderingen sker på baggrund af en kvalitetsmodel²⁹. Et kriterium i kvalitetsmodellen er, om tilbuddet understøtter borgernes medinddragelse og indflydelse på eget liv samt hverdagen i tilbuddet (Herunder at borgeren bliver hørt og respekteret og har indflydelse på beslutninger, der vedrører borgeren selv og hverdagen).

3. Organisering af sagsbehandlingen i forløb med særforanstaltninger

En særforanstaltning gennemløber typisk de seks faser, som er beskrevet i kapitel 1. Faserne er hver især kendetegnet ved et særligt organisatorisk og indholdsmæssigt fokus. I det følgende gives inspiration og anbefalinger til, hvordan organiseringen af sagsbehandlingen hos myndigheden kan tilrettelægges – fra den akutte fase, hvor behovet for en særforanstaltning opstår, til den koordinering og opfølgning, der løbende skal finde sted i de efterfølgende faser. Derudover gives inspiration til, hvordan der på myndighedsniveau kan arbejdes med en strategi for forebyggelse.

Et særforanstaltningsforløb stiller særlige krav til organiseringen, både på myndighedsniveauet og hos det tilbud, der varetager særforanstaltningen³⁰. Ofte vil en særforanstaltning starte som et akut opstået behov for, at der findes en anden løsning for borgeren end den nuværende (Se også fasebeskrivelsen i kapitel 1). Både af hensyn til borgerens egne behov og til borgerens omgivelser skal der hurtigst muligt iværksættes en særlig indsats. Det kan indebære en flytning af borgeren eller en tilpasning af de fysiske rammer i det nuværende tilbud for at opnå den nødvendige afskærmning fra omgivelserne. Betingelserne for at handlekommunen kan beslutte at flytte borgene til et andet tilbud er jf. Servicelovens § 129³¹ at:

- 1) det er absolut påkrævet for, at den pågældende kan få den nødvendige hjælp, og
- 2) hjælpen ikke kan gennemføres i personens hidtidige bolig og
- 3) den pågældende ikke kan overskue konsekvenserne af sine handlinger og
- 4) den pågældende udsætter sig selv for at lide væsentlig personskade og
- 5) det er uforsvarligt ikke at sørge for flytning.

Det akutte behov for en særforanstaltning

Da der ofte er behov for en akut indsats, er der ikke altid tid til den gode forberedelse, som er nødvendig for at kunne etablere den rette løsning. I denne fase vil det være en fordel, at der eksisterer et beredskab i kommunen, som hurtigt kan tage hånd om borgeren.

Både på det administrative og det praktiske plan er det en fordel at have et velbeskrevet beredskab og en strategi for, hvem der gør hvad, når det akutte behov for en særlig indsats opstår i forhold til en borger.

Det gode beredskab kan fx indeholde følgende:

- ✓ Det er aftalt, hvem der tager sig af kontakten til borgeren og dennes pårørende i den akutte situation
- ✓ Det er aftalt, hvem der tager sig af evt. medarbejdere på uværende tilbud, hvis der er behov for det
- ✓ Der er taget kontakt til andre instanser, der eventuelt straks skal inddrages, fx egen læge, psykiater, psykolog, skole, beskæftigelsestilbud eller politi
- ✓ Det er sikret, at nødvendige oplysninger og journaler findes på sagen, og der er indhentet øvrige oplysninger, som ikke allerede er til rådighed
- ✓ Der er taget kontakt til det botilbud, der skal varetage den akutte indsats, og det er sikret at ledelse og personale får den fornødne viden om borgeren
- ✓ Der er udarbejdet en skriftlig aftale med det modtagende botilbud om den foreløbige indsats.

Det er samtidig væsentligt for at kunne gennemføre det gode beredskab at:

- ✓ Der er et antal akutpladser på eksisterende botilbud, som kan modtage borgeren, indtil en mere varig løsning er fundet
- ✓ Der er et antal faglige medarbejdere på eksisterende tilbud, som har viden og erfaring til at varetage den første akutte indsats overfor borgeren, indtil der er fundet en varig løsning, og at de med kort varsel kan flyttes til opgaven.

Koordinering af sagsbehandlingen på tværs

Myndighedens sagsbehandling skal tage højde for, at der er tale om meget komplekse sager, ofte med mange involverede aktører og mange sagsdokumenter i form af specialerklæringer, psykiatriske undersøgelser og andet fra tidligere indsatser og botilbud.

I alle faserne i særforanstaltningens forløb er det derfor vigtigt, at der sker løbende koordinering, dialog og samarbejde. Figuren herunder illustrerer, hvilke aktører der kan være væsentlige for sagsbehandlingen.

Figur 2: Væsentlige aktører for sagsbehandlingen

Socialstyrelsens rapport fra 2013³², som undersøgte sagsgennemgangen på myndighedsniveau i otte konkrete sager, peger på en række organisatoriske tiltag, der kan sikre god koordinering i sagsbehandlingen.

Hvordan sikres god koordinering i sagsbehandlingen?

- ✓ Lav retningslinjer for, hvordan børn i risikogrupper får en struktureret overlevering fra børne- til voksenregi.
- ✓ Nedsæt et tværfagligt team til sparring og refleksion ved behandling af komplekse sager. God praksis for sagsbehandlingen ved særforanstaltninger omfatter flere elementer og adskiller sig på mange måder fra den praksis, der er på området i øvrigt. Derfor er det hensigtsmæssigt, at et team af erfarne videnspersoner løbende kan træde sammen.
- ✓ Udpeg en sagsbehandler med koordinerende funktion i forhold til den enkelte borger. Denne er ansvarlig for, at relevante faglige undersøgelser og vurderinger bliver inddraget i samspil med tidligere erfaringer, så en grundig og dækkende social anamnese bliver udarbejdet.

Koordinatoren indsamler viden om borgeren

Den koordinerende sagsbehandler har det overordnede ansvar for en systematisk indsamling af den foreliggende viden og for indhentning af nødvendig supplerende viden om borgeren. Ligeledes har koordinatoren ansvar for, at der udarbejdes en handleplan for indsatsen.

Hvordan indhentes tilstrækkelig viden om borgeren?

- ✓ Foretag, i forbindelse med visitationen, en samlet systematisk, faglig udredning på baggrund af:
 1. Foreliggende journalmateriale
 2. Supplerende psykologiske, psykiatriske og somatiske undersøgelser af borgeren. Udredningen beskriver borgerens særlige behov, problematikker og ressourcer.
- ✓ Inddrag borgeren og borgerens pårørende, så de udnytter deres lovpligtige ret til at bidrage til den samlede udredning med deres vurderinger, oplevelser og erfaringer. Det sikrer, at udredningen har fokus på det hele menneske frem for alene på den problemskabende adfærd, på diagnoser og på handicappet. På den måde er det ikke udelukkende årsagerne til den problemskabende adfærd, der bliver kendt, men også de faktorer, der kan være udløsende for, at problemadfærden opstår.

Når der er tale om en voksen borger med nedsat fysisk eller psykisk funktionsevne eller med alvorlige sociale problemer, skal kommunen tilbyde at udarbejde en handleplan efter § 141 i

serviceloven³³. Handleplanen bør udarbejdes ud fra borgenes forudsætninger og så vidt muligt i samarbejde med denne og eventuelt de pårørende eller værger. Hvis der er blevet anvendt magt overfor borgeren, skal der udarbejdes en handleplan efter servicelovens § 141. For børn under 18 år skal der udarbejdes en handleplan efter servicelovens § 140.

Handleplanen udarbejdes af handlekommunen efter afdækningen af borgerens særlige problematikker i akutfasen, og den skal afspejle den overordnede indsats i forhold til borgerens behov for støtte. Planen beskriver formål og mål på kort såvel som på længere sigt og konkrete indsatsmål for den foranstaltning, borgeren visiteres til. Den er dermed også det grundlag, som den faglige indsats i særforanstaltningen skal tage sit afsæt i. Socialstyrelsens rapport fra 2013³⁴ peger endvidere på følgende elementer, der skal varetages af den koordinerende sagsbehandler, og som er væsentlige for god sagsbehandling i sager med særforanstaltninger.

Koordinatorens opgaver – fokuser på at:

- ✓ Undersøge, hvordan borgerne så vidt muligt kan hjælpes, der, hvor borgerne bor.
- ✓ Tage ansvar for, at de værdimæssige udfordringer i sagen bliver håndteret i dialogen med den involverede borger, pårørende og samarbejdspartnere.
- ✓ Foretage en matchning af borgerens behov og den pædagogiske indsats og de pædagogiske metoder, der anvendes i det tilbud, som borgerne tænkes visiteret til.
- ✓ Vurdere, om foranstaltningens størrelse, beboersammensætning, fysiske udformning og geografiske beliggenhed er hensigtsmæssig og vil fremme opfyldelsen af målene og borgerens generelle trivsel og udvikling.
- ✓ Stille krav til det tilbud, der skal varetage særforanstaltningen, om at de pædagogiske planer, som bliver udarbejdet, har et udviklings- og rehabiliteringsperspektiv. De benyttede pædagogiske metoder skal beskrives, og inklusion og borgerens trivsel skal være i centrum.
- ✓ Stille krav til det tilbud, der varetager særforanstaltningen, om tilbagemeldinger ud over de aftalte statusrapporter og statusmøder, og ved første tegn på en positiv eller negativ udvikling hos borgeren.
- ✓ Sikre, at der føres et jævnligt personrettet tilsyn med borgeren, og at der løbende er fokus på de eventuelle magtanvendelser, der træffes afgørelse om i

forhold til borgeren.

- ✓ Sikre, at der, både i den løbende opfølgning og i tilsynet, er fokus på borgerens muligheder for rehabilitering eller habilitering. Herunder, at der er fokus på, om borgeren oplever såvel positiv som negativ ændret livskvalitet og adfærd i særforanstaltningen. Og at det løbende vurderes, om borgerne på et tidspunkt vil kunne profitere af at modtage mindre indgribende støtte.
- ✓ Sikre, at socialtilsynets rapporter og vurderinger af det tilbud, som borgeren modtager, bliver inddraget i vurderingen af, om borgeren fortsat profiterer af opholdet i en særforanstaltning, og om den nødvendige faglighed, set i forhold til borgerens behov, fortsat er til stede i særforanstaltningen, eller om der er behov for en opkvalificering af personalet.

Udredningen er en vigtig del af indsatsen

Helt grundlæggende er det af stor betydning, at der foreligger en grundig udredning af borgeren, samt en beskrivelse af borgens livshistorie. Det er med baggrund i et grundlæggende kendskab til borgeren og viden om, hvilke årsager der ligger til grund for den problemskabende adfærd, at den faglige indsats kan planlægges, så borgeren får den rette støtte.

Socialstyrelsens sagsgennemgang af otte konkrete særforanstaltninger³⁵ peger på en tendens til, at der ikke altid foreligger en grundig og systematisk udredning af borgeren, når særforanstaltningen skal etableres. Arbejdet med udredningen begynder hos den koordinerende sagsbehandler i akutfasen, hvor hovedvægten dog lægges på at afdække omfanget af problematikker og mulige løsninger. Når rammerne for indsatsen skal planlægges, er det afgørende, at man hurtigt får kendskab til alle de forhold, der har betydning for borgeren.

Den egentlige udredning sker eller bliver påbegyndt hos medarbejderne i etableringsfasen og tager afsæt i den indledende afdækning af problematikker i akutfasen. Da udredning af en borger med komplekse problematikker kræver stor faglig viden, er det hensigtsmæssigt at inddrage eksperter fra VISO, som fx psykologer, neuropsykologer og psykiatere. Det er vigtigt, at der også sker en somatisk udredning, idet en problemskabende adfærd kan have baggrund i smerter hos borgeren, som ikke på anden måde kan give udtryk for en smertetilstand.

Når den problemskabende adfærd kommer til udtryk som vold mod omgivelserne, kan det være nødvendigt at der inddrages en risikovurdering i udredningen af borgeren. I Socialstyrelsens håndbog, *Indgreb som del af den kriminalpræventive sociale indsats*³⁶, er der eksempler på metoder til risikovurderinger af voldelig og truende adfærd.

Den nationale Videns- og Specialrådgivningsorganisation (VISO)³⁷ tilbyder gratis rådgivning og udredning i komplekse sager, som fx ved udredning af borgere i særforanstaltninger.

VISO har tilknyttet et landsdækkende netværk med specialiseret viden om fx adfærd, psykisk funktionsniveau, psykiatri, psykologi, misbrugsbehandling, kriminologi og sexologi. Flere af de tilknyttede specialister har desuden viden om og erfaringer med særforanstaltninger.

Det er på denne faglige baggrund, at VISOs specialister kan bistå med udredning og med efterfølgende rådgivning om pædagogiske metoder.

Læs mere: www.socialstyrelsen.dk/viso

Set fra borgerens perspektiv er det afgørende, at indsatsen i særforanstaltningen er beskrevet og bliver gennemført med baggrund i et indgående kendskab til netop de problemstillinger, borgeren har, men også på baggrund af borgernes ressourcer og egne mål og ønsker for sit liv.

En udredning er nødvendig for at kunne foretage den rette matchning af borgerens behov og særforanstaltningens faglige metoder og tilgange. Den er dermed også et vigtigt grundlag for at kunne finde ud af, på hvilken måde medarbejderne eventuelt skal opkvalificeres fagligt for at kunne løfte opgaven.

Endelig vil en grundig udredning, der påviser problemstillinger og forklarer borgerens behov være en økonomisk og pædagogisk fordel på længere sigt. Når problemstillingerne er grundigt belyst, inden indsatsen bliver planlagt, øger det chancerne for, at der sker en rigtig matchning mellem borgerens behov og den faglige indsats, når særforanstaltningen bliver etableret.

Erfaringer viser, at en udredning kan tage lang tid, alt efter hvilke problematikker den pågældende borger har, og hvilke oplevelser vedkommende har med sig. Det er vigtigt, at der både i forvaltningen og særforanstaltningen er anerkendelse og accept af, at en

udredning kan være både omfattende og langvarig. På børneområdet er der en frist på fire måneder for udarbejdelse af udredning, men en samtidig mulighed for at træffe en foreløbig afgørelse.

Udredningen strækker sig over flere faser

I vellykkede forløb med særforanstaltninger vil man oftest ikke kun foretage de faglige udredninger i forbindelse med etableringen af særforanstaltningen. Det viser sig tit at være nødvendigt at foretage løbende udredninger i takt med, at borgeren ændrer sig og måske reagerer anderledes på den faglige indsats over tid. Der kan således være et fortsat behov for udredning i stabiliseringsfasen, hvor indsatsen løbende må evalueres og justeres.

Derfor vil det være nyttigt, at der etableres et fagligt team omkring den enkelte borger, så indsatsen fra de tilknyttede faglige personer bliver koordineret, og det samtidig kan sikres, at de faglige metoder og indsatsstrategier løbende bliver vurderet, evalueret og tilpasset borgerens individuelle behov.

Borgeren vil ofte have flere handicap og diagnoser, hvorfor det er nødvendigt, at den faglige indsats er bygget op omkring flere forskellige metoder og strategier. Det stiller krav til flerfagligheden i særforanstaltningen.

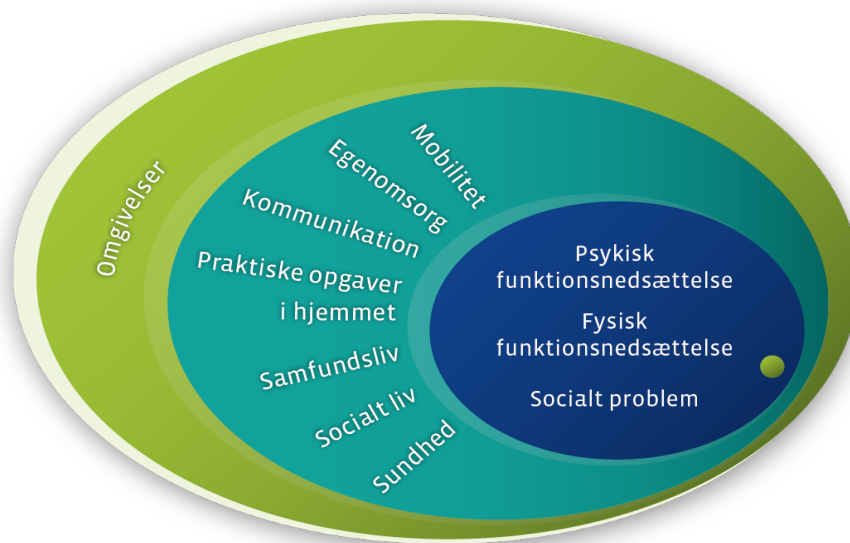
Voksenudredningsmetoden – en metode til udredning og sagsbehandling

Voksenudredningsmetoden³⁸ er et nyttigt redskab til at systematisere udredningen og sagsbehandlingen på området for handicappede og udsatte voksne. Metoden er allerede implementeret, eller er i gang med at blive implementeret, i flertallet af landets kommuner. I sommeren 2014 forventes Voksenudredningsmetoden at være implementeret i omkring 80 kommuner. Da forløb med særforanstaltninger er komplekse og ofte har et stort sagsmateriale, kan det være en fordel at have en klar og overskuelig procedure for såvel visitation som løbende opfølgning på sagen.

Voksenudredningsmetoden har både til formål at forbedre den faglige og lovgivningsmæssige kvalitet i sagsbehandlingen med udgangspunkt i den enkelte borger og at styrke styringen af området. Metoden kan bruges til at udarbejde procedurer for sagsbehandlingen ved visitering til særforanstaltninger.

I sammenhæng med udviklingen af Voksenudredningsmetoden har KL og Ministeriet for Børn, Ligestilling, Integration og Sociale Forhold etableret et samarbejde om digitalisering af sagsbehandlingen: Digitalisering af handicap og udsatteområdet (DHUV)³⁹.

Figur 3: Voksenudredningsmetoden

I sammenhæng med udviklingen af Voksenudredningsmetoden har KL og Ministeriet for Børn, Ligestilling, Integration og Sociale Forhold etableret et samarbejde om digitalisering af sagsbehandlingen: Digitalisering af handicap og udsatteområdet (DHUV)⁴⁰.

Formålet med DHUV er at sikre:

- Overblik i sagsbehandling og bestilling
- At indsatsen tilrettelægges på baggrund af gyldige og opdaterede oplysninger
- Bedre mulighed for udtræk af ledelsesinformation og måling af effekt med henblik på bedre faglig og økonomisk styring
- Lettere kommunikation mellem de relevante interessenter i sagen.

Tilsvarende findes der på børneområdet en systematik til udredning og sagsbehandling – Integrated Children's System (ICS).

Integrated Children's System giver fokus på barnets behov

Integrated Children's System⁴¹ (ICS) er et redskab for sagsbehandleren til at:

- Sætte barnets behov i centrum
- Inddrage børn og forældre
- Indtænke både ressourcer og problemer
- Understøtte systematik i sagsbehandlingen.

Figur 4: Integrated Children's System

Borgerens inddragelse i egen sagsbehandling

En af de væsentlige opgaver i sagsbehandlingen er at sikre borgerens inddragelse i egen sagsbehandling. I Socialstyrelsens rapport fra 2013⁴² peges netop på vigtigheden af en reel borgerinddragelse. Borgere med en betydelig nedsat funktionsevne kan have vanskeligheder med at varetage egne interesser, og derfor skal der være et særligt fokus på, hvordan inddragelse bedst kan ske i sagsbehandlingen. I kapitel 9 uddybes, hvordan inddragelse af borgeren og dennes pårørende eller værge kan sikres.

En strategi for forebyggelse af problemskabende adfærd

I analyseresultaterne i Socialstyrelsens rapport⁴³ er forebyggelse væsentlig i forhold til, på et tidligt tidspunkt, at opspore de årsager og faktorer, der kan udløse en problemskabende adfærd hos en borger. Et forebyggende arbejde har samtidig betydning for, hvor omfattende særforanstaltningen bliver i forhold til den konkrete borger.

Forud for visitationen vil borgeren ofte med sin adfærd vise, at der er behov for en øget eller anderledes indsats. En uhensigtsmæssig kommunikation i form af udadreagerende eller selvskadende adfærd kan ofte være et signal om behovet for en anden og mere omfattende og støttende indsats. Adfærden kan også være et signal om hændelser i borgernes liv, som kræver hjælp til bearbejdelse eller en aktiv handling. Bliver disse signaler opfanget på et tidligt tidspunkt, øger det muligheden for at sætte ind med tidligere støtte – og dermed også mindske behovet for den meget omfattende indsats, som en særforanstaltning er.

Med en tidlig indsats bliver det i højere grad muligt at hjælpe borgeren i sit nuværende miljø, frem for at vedkommende flyttes til en særforanstaltning, og dermed andre omgivelser. Netop flytningen viste sig i Socialstyrelsens rapport fra 2013⁴⁴ at kunne være svær for de mest sårbare borgere. Den kan vanskeliggøre det pædagogiske arbejde med at øge borgerens trivsel og nedsætte den problemskabende adfærd.

En effektiv forebyggelsesindsats forudsætter en bred indsats, der inddrager flere aspekter.

Det handler om:

- Mødet mellem systemet og borgeren
- Inddragelse af borgeren og dennes pårørende eller værge
- Høj prioritering af området og samarbejdet mellem de forskellige sektorer, fx samarbejdet mellem børne- og voksenforvaltningen, når borgeren overgår fra børneområdet til voksenområdet, eller mellem sundheds- og socialforvaltningen eller pensions- og arbejdsmarkedsafdelingen og socialforvaltningen.

Borgere med en problemskabende adfærd kan fx have ubehandlede somatiske eller psykiatriske lidelser, og i mange tilfælde kan det være forklaringen, eller en del af forklaringen, på dele af den problemskabende adfærd.

Som hjælp til at sikre en tidlig og forebyggende indsats kan det være godt at udarbejde en samlet og langsigtet forebyggelsesstrategi, som både er implementeret i forvaltningen og kendt i tilbuddene.

En strategi for en forebyggende indsats bør omfatte:

- ✓ En forventningsafstemning, der sikrer en fælles forståelse af formål, mål og indsats blandt de involverede parter hos myndigheden
- ✓ Risikovurderinger i forhold til børn og unge, som vurderes at kunne udvikle en problemskabende adfærd med henblik på tidlig opmærksomhed og forebyggende støtte
- ✓ Udarbejdelse af beredskabsplaner, der kan iværksættes ved komplekse sager
- ✓ Sådanne beredskabsplaner bør som minimum omfatte en beskrivelse af signaler på begyndende problemskabende adfærd
- ✓ En plan for, hvem der gør hvad på henholdsvis myndigheds- og leverandørniveau.

Når der udarbejdes en strategi for den forebyggende indsats, er det væsentligt, at den også indeholder strategier for, hvordan man sikrer, at den nødvendige viden er til stede i organisationen. I forhold til den enkelte borger er det centralt, at såvel udredningen som handleplansarbejdet er udført grundigt.

Opbygning af vidensgrundlag i organisationen

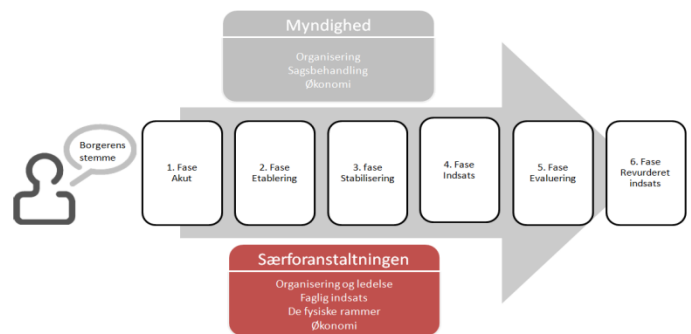
Som beskrevet er borgere i særforanstaltninger kendetegnet ved særligt komplekse problemstillinger. Det stiller krav om faglig viden i forhold til den problemskabende adfærd.

Hvordan styrkes sagsbehandlernes viden om særforanstaltninger og problemskabende adfærd⁴⁵?

- ✓ Organiser sagsbehandlingen, så kompetencerne samles hos færrest mulige sagsbehandlere. Det sikrer en specialisering og et vidensgrundlag om problemskabende adfærd og kan medvirke til at skærpe sagsbehandlerens blik for de faglige og værdimæssige problemstillinger på området.
- ✓ Planlæg og strukturer efteruddannelse af de sagsbehandlere, der arbejder med særforanstaltninger. Efteruddannelse kan være et godt redskab til at skabe rum for kritisk eftertanke og evalueringsprocesser i relation til praksisser og rutiner i sagsbehandlingen, og samtidig give en forståelse for problemskabende adfærd, og hvordan den opstår.

4. Organisering og ledelse af særforanstaltningen i praksis

Særlige organisatoriske forhold gør sig gældende i tilbud, der driver særforanstaltninger – herunder ledelse, personaleforhold og kulturens betydning for borgernes trivsel og udvikling og for personalets arbejdsmiljø samt faglige udvikling.

En særforanstaltning adskiller sig fra varige botilbud, idet der er tale om en projektorganisation, som gennemløber andre faser end varige botilbud. Det betyder, at der bliver stillet andre krav til særforanstaltningens organisering, end der bliver stillet til organiseringen af det varige botilbud.

Den gode organisatoriske forankring af en særforanstaltning

En særforanstaltning har de bedste betingelser, når den bliver forankret i tilknytning til et eksisterende tilbud. Som en del af en større organisation vil der i særforanstaltningen være mulighed for at trække på ressourcer fra resten af organisationen, fx i form af:

- Kollegial udveksling med personale fra andre enheder i organisationen, hvor problemskabende adfærd ikke er normen, med det formål at fastholde fokus på et normalbegreb i personalegruppen, på rehabilitering og på inklusion
- Sparring i forhold til valg og anvendelse af pædagogiske metoder
- Jobrotation, så medarbejderne ikke nedslides, og der ikke opstår subkulturer
- At flytte medarbejdere væk fra borgeren og til andre enheder i organisationen, når det er nødvendigt af hensyn til dem selv eller borgeren.

Det er hensigtsmæssigt at forankre særforanstaltningen i et tilbud, der i forvejen har erfaringer med særforanstaltningsforløb. En samling af flere særforanstaltninger eller grænseforanstaltninger gør det muligt at skabe et fagligt miljø, hvor de særlige socialfaglige

kompetencer allerede er til stede, og hvor der derfor er opmærksomhed på, at medarbejderne skal være klædt på til at varetage den særlige opgave, som etableringen af en ny særforanstaltning er.

Nødvendige elementer i organiseringen

I etableringsfasen og i indsatsfasen kan en række tiltag være med til at sikre, at man i organiseringen varetager borgerens behov og interesser, samtidig med at ledelse og medarbejdere sikres et godt arbejdsmiljø og den nødvendige faglige udvikling og opkvalificering⁴⁶.

I etableringsfasen er det væsentligt, at der:

- ✓ Sker en grundig introduktion til særforanstaltningen, hvor personalet, gennem et indgående kendskab til borgernes særlige historie, problemstillinger, behov og ressourcer, bliver klædt på til at arbejde med den konkrete borger
- ✓ Etableres et kriseberedskab for personalet
- ✓ Planlægges efteruddannelse af personalet, som sikrer, at de har den nødvendige faglighed i forhold til de særlige problemstillinger og behov hos den konkrete borger
- ✓ Skabes overblik over og indgås aftaler om samarbejdet med relevante eksterne fagspecialister og konsulenter.

I indsatsfasen er det væsentligt at der:

- ✓ Er opbygget et beredskab, der betyder, at de daglige strukturer i den pædagogiske indsats kan opretholdes i ferieperioder, ved sygdom og personaleskift. Hermed kan det undgås, at borgeren bliver utryk og angst, og at der opstår en problemskabende adfærd som følge heraf
- ✓ Er udarbejdet fleksible og omhyggeligt planlagte arbejdsplaner, der tager højde for, hvor længe det er hensigtsmæssigt, at den enkelte medarbejder skal være omkring borgeren. Det afhænger altid af den konkrete situation og kan svinge fra få timer til mere intensive forløb af længere varighed
- ✓ Gives fast supervision til personale og ledelse
- ✓ Løbende sker en koordinering af indsatsen mellem de eksterne fagspecialister og konsulenter og det faglige personale i foranstaltningen, så sammenhæng i indsatsen sikres

- ✓ Via fælles kurser og temadage for samtlige medarbejdere, kontinuerligt skabes en fælles forståelse af borgerens samlede behov og af den faglige indsats.

Særlige krav til ledelsen af en særforanstaltning

Ledelse af særforanstaltningstilbud adskiller sig på mange måde fra ledelsen af andre tilbud og er forbundet med særlige krav til de ledelsesmæssige kompetencer.

Fordi en særforanstaltning er en projektorganisation, som gennemløber andre faser end varige botilbud, stiller det krav til lederen om at være opmærksom på, at der oftere end ellers er behov for ændringer og justeringer af indsatsen. Ændringerne skal ske i takt med borgerens udvikling og ændrede behov, og i takt med at den pædagogiske indsats udvikles og manifesterer sig.

Det er generelt kendetegnende for indsatser i særforanstaltninger, at den pædagogiske indsats skal have en højere detaljeringsgrad end det ses i ordinære tilbud. En tydelig ledelse, der coacher medarbejderne, både individuelt og gruppevis, sørger for personalestabilitet og har viden om de problemstillinger, som særforanstaltninger kan være forbundet med, er derfor nødvendig.

Borgere i særforanstaltninger har komplekse vanskeligheder og behov for en intensiv støtte, der stiller høje krav til medarbejdernes faglighed. Det kræver samtidig robusthed hos medarbejderne dagligt at blive konfronteret med problemskabende adfærd, som kommer til udtryk enten som udadreagerende eller selvskadende adfærd. Arbejdet er psykisk belastende, og det kræver stor opmærksomhed fra ledelsen.

Kravet om høj faglighed og det at tage hånd om det psykiske arbejdsmiljø hos medarbejdere, som i perioder vil være meget påvirkede af de daglige konfrontationer med problemadfærd, gør en særforanstaltning til en vanskelig ledelsesmæssig opgave.

Vidensteamet har tidligere beskrevet følgende kendetegn ved ledelsen af succesfulde særforanstaltninger⁴⁷:

- ✓ Erfaring med opgaven
- ✓ Faglig indsigt i målgruppen
- ✓ Viden om love og regler
- ✓ At være indstillet på opgaven og have evne til at håndtere såvel det indledende

kaos som den senere rutine i stabiliseringsfasen

- ✓ Tydelig tilstedeværelse over for både politikere, forvaltning og medarbejdere
- ✓ Forståelse for såvel det krævende arbejde, medarbejderen står med, som de vilkår en forvaltning har
- ✓ At den lokale ledelse evner at koordinere indsatsen, både eksternt med samarbejdspartnerne og internt mellem medarbejderne. Her kan det være en fordel med et formaliseret samarbejde med interessenter
- ✓ Stort fokus på personaleansættelse
- ✓ Løbende opmærksomhed på trivsel og arbejdsmiljøindsatser
- ✓ Sikring af dokumentation og præcision i afrapporteringer
- ✓ Fokus på – og ansvarlighed for – at få de pædagogiske erfaringer fra arbejdet med borgeren frem i lyset og formidle dem til medarbejderne.

For at opnå den bedste praksis skal en leder af en særforanstaltning gerne have:

- ✓ Supervision
- ✓ Adgang til hjælp til at kvalificere afklarings- og behandlingsmetoder via fx konsulentbistand
- ✓ Adgang til sparring med andre ledere
- ✓ Lederuddannelse
- ✓ Tillid til, at forvaltningsledelsen tør gå ind i eventuelle sager, der bliver til offentlige sager via presseomtale, og på den måde støtter lokal ledelse og medarbejdere.

Om personaleforhold i særforanstaltninger

Den kendsgerning, at medarbejdere i særforanstaltninger dagligt konfronteres med problemskabende adfærd i form af såvel udadreagerende som selvskadende adfærd, betyder, at de befinder sig i et psykisk belastende miljø. Det kræver stor opmærksomhed fra ledelsen af to væsentlige årsager:

1. Den enkelte medarbejders psykiske arbejdsmiljø skal sikres
2. En professionel kultur med fagligt funderede værdier og en anerkendende tilgang til borgeren, kolleger og ledelse skal fastholdes.

Det psykiske arbejdsmiljø

Medarbejderne i en særforanstaltning er særligt udsatte på grund af det psykisk hårde arbejde, de dagligt varetager. Det kan ses på sygefraværet i særforanstaltninger, som er

højere end i andre tilbud, hvor borgerne ikke har så komplekse problematikker og en problemskabende adfærd⁴⁸.

De arbejdsmiljømæssige problemer, der kan opstå i særforanstaltninger, løses ikke altid eller alene ved at øge normeringen. Det er vigtigt for kvaliteten i opgaven, at medarbejderne har den rette uddannelse og er fagligt og organisatorisk klædt på til at løfte opgaven. På den måde optimeres ikke kun den faglige indsats over for borgeren; også arbejdsmiljøet og dermed den enkelte medarbejders trivsel tilgodeses.

*I God praksis i forløb med særforanstaltninger for børn, unge og voksne med særlige behov*⁴⁹ er der beskrevet en række forhold, som kendetegner en organisering, hvor personalet bliver passet på og støttet, og hvor kvalificeret personale kan fastholdes.

En sådan progressiv personalepolitik indeholder:

- ✓ Tilstrækkeligt med personale til at muliggøre overlap, pauser med videre
- ✓ Planlagt pausepolitik med afløsning og mulighed for at komme ud af arbejdsmiljøet, både psykisk, fysisk og lydmæssigt
- ✓ Daglige overlap, hvor personalet fagligt såvel som mentalt afrapporterer. Overlap har således både karakter af god overlevering og af debriefing, hvis personalet har oplevet voldsomme episoder
- ✓ Fleksible arbejdstider, der så meget som muligt kan tilpasses den enkelte borger
- ✓ Hyppige personalemøder og tid til refleksion, rapportering og dialog om indsatsen
- ✓ Supervision. Erfaringer viser, at man bør skifte supervisor omkring hvert andet år. Der er risiko for, at supervisor med tiden tager medarbejdernes problemer til sig og får sværere ved at betragte problemerne udefra
- ✓ Efteruddannelse; så medarbejderne har de faglige metoder til at løse opgaven
- ✓ Mulighed for, at medarbejdere i en periode kan trækkes væk fra en særforanstaltning og løse opgaver andetsteds i organisationen
- ✓ En tøjpolitik, hvis borgerne har en adfærd, der kræver gentagne tøjskift eller arbejdstøj.

Opbyg en professionel kultur med faglige værdier

For at fastholde en professionel og faglig kultur er det vigtigt, at der opbygges et miljø, der – med baggrund i en høj faglighed – understøtter, at:

- ✓ Medarbejderne opfatter den problemskabende adfærd som en reaktion og som kommunikation fra et menneske, der har brug for den faglige hjælp – i stedet for at se den som et personligt angreb
- ✓ Problemer anskues som fælles anliggender, som alle har et ansvar for, og ikke som den enkelte medarbejders eget problem eller ansvar. Det skal være naturligt at søge hjælp hos en kollega eller ledelsen
- ✓ Der er en åben og tillidsfuld dialog mellem kolleger og med ledelsen.

Det er afgørende for et godt samarbejde, at der er en tro på, at alle gør deres bedste. Man fortæller om sine iagttagelser og giver udtryk for sin undren, hvis man ser en kollega handle på en måde, som umiddelbart forekommer forkert eller uforståelig. Formålet er en faglig dialog, som kan være udviklende for alle parter⁵⁰.

Vold og trusler i særforanstaltninger fordrer klare retningslinjer

Som beskrevet oplever personalet jævnligt problemadfærd, herunder både fysisk og psykisk vold. Det er derfor afgørende, at der er åbenhed og klare retningslinjer. Det gælder på følgende områder:

- ✓ Sikkerhedspolitik og kriseberedskab
- ✓ Tydeliggørelse af vold og trusler med feedback fra ledelse og forvaltning
- ✓ Afværgetræning og undervisning i konfliktforebyggelse
- ✓ Magtanvendelse og andre indgreb i selvbestemmelsesretten
- ✓ En klar politik for politianmeldelser.

Indsatser og metoder til forebyggelse af vold og trusler er en væsentlig opgave for særforanstaltningens ledelse i tæt samarbejde med driftsherren og personalet.

Der kan hentes inspiration til arbejdet med voldsforebyggelse og sikkerhed for borgere og medarbejdere i "Model for sikkerhed. Det regionalt drevne socialområde", som er udgivet af Region Midtjylland⁵¹.

Vold som Udtryksform ved Socialt Udviklingscenter (SUS) anfører, at der er tre væsentlige elementer i et voldsforebyggende arbejde⁵²:

- *Identifikation*, som handler om, hvordan arbejdspladsen kan identificere den vold der findes, og på den baggrund lægge en strategi for det forebyggende arbejde. Arbejdspladsvurderinger (APV) og systematiske registreringer af vold og trusler er metoder til identifikationen.
- *Forebyggelse*, som omfatter medarbejdernes kompetencer, hvordan arbejdet er tilrettelagt, den tilgang man har til borgeren og rammerne for arbejdet. Risikovurdering er en metode, der medvirker til at målrette den faglige indsats i forhold til risikoen for vold og trusler. Der findes flere typer af risikovurderinger med fokus generelt på arbejdspladsen, de enkelte ansatte og den enkelte borger
- *Håndtering* handler om, hvad man gør efter en voldsom episode; både lige efter episoden er sket og på længere sigt for at nedbringe den belastning, som medarbejderen oplever efter en voldsom episode.

Læs mere på: www.forebygvold.dk

Kulturen på arbejdspladsen er især ledelsens ansvar

Begrebet *kultur* har været omtalt flere gange i dette kapitel som betydningsfuldt for, hvordan borgeren og medarbejderne trives i særforanstaltningen.

Både ledelse og personale har et ansvar for kulturen på arbejdspladsen, men det er især ledelsen af særforanstaltningen, der har ansvar for at udvikle og fastholde en kultur, hvor der er fokus på faglighed og etik.

Kulturen kommer fx til udtryk i omgangstonen mellem medarbejderne, mellem medarbejderne og ledelse, og mellem medarbejdere og beboere.

Indretningen af særforanstaltningen og måden, hverdagen organiseres på, er også udtryk for den kultur, der hersker på stedet. Det er helt afgørende for den faglige indsats, for borgerens trivsel, og medarbejdernes arbejdsmiljø, at der er en god kultur i særforanstaltningen, som er båret af høj etik og faglighed.

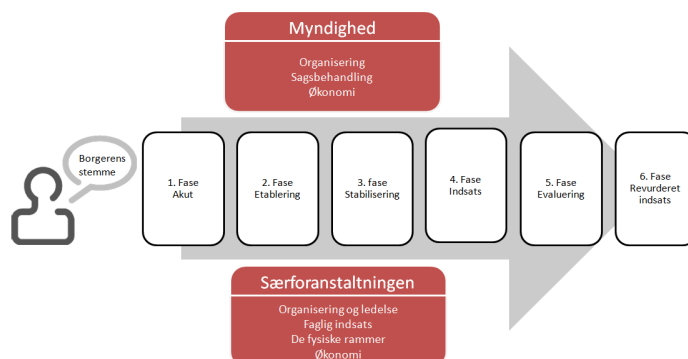
Konkret har kulturen i særforanstaltningen en vigtig betydning i forhold til, at:

- ✓ Der grundlæggende er et positivt syn på borgeren, som skal mødes med en respekt for de erfaringer, borgerne har med sig
- ✓ Der er en fælles forståelse af borgernes problematikker og af den faglige indsats
- ✓ Der er en fælles forståelse af, at indsatsen skal gives i forhold til hele mennesket med et rehabiliterende og inkluderende sigte
- ✓ Problemskabende adfærd forstås som en adfærd, der opstår i samspillet mellem borgeren og dennes omgivelser. Den er som oftest en kommunikationsform eller en reaktion på, at der er noget i borgerens hverdag, der ikke matcher borgerens ressourcer eller behov
- ✓ Der er opmærksomhed på, hvordan de helt særlige forhold omkring indsatsen, fx et højere omfang af magtanvendelser over for borgeren i en særforanstaltning, kan påvirke andre beboere i tilbuddet negativt, og at der er fokus på forebyggelse af denne påvirkning.

Flere elementer i ledelse og personaleforhold, som har sigte på udvikling og fastholdelse af en kultur med gode etiske og faglige værdier, har her været beskrevet. En ledelse, der er opmærksom på jævnligt at tage temperaturen på kulturen, har gode muligheder for at påvirke den i en ønsket retning. Virkemidlerne kan være jævnlige dialoger om etikken, værdierne og fagligheden.

5. Økonomien i særforanstaltninger

Placering af borgere i særforanstaltninger er som udgangspunkt en omkostningsfuld løsning. Den rette intensive og målrettede indsats kan dog medvirke til, at borgeren over tid vil kunne fortsætte en positiv udvikling med en mindre omfattende indsats. Dermed reduceres driftsomkostningerne. I dette kapitel præsenteres forskellige økonomiske aspekter i relation til særforanstaltninger.

Socialstyrelsens kortlægning af særforanstaltninger for børn, unge og voksne fra 2010⁵³ viser, at driftsudgifterne for en særforanstaltning kan variere betragteligt. Kortlægningen fandt, at de fleste særforanstaltninger på voksenområdet koster mellem 3 millioner kroner og 3,6 millioner kroner årligt. Der fandtes dog blandt de indmeldte sager også eksempler på driftsudgifter, der spandt fra 0,8 millioner kroner til 7,6 millioner kroner årligt.

Den største udgift til særforanstaltninger er lønudgifter grundet den høje normering i tilbuddet, som tidligere nævnt er på minimum 1:1, og det er hovedsagelig i akut- og etableringsfasen af en særforanstaltning, at der vil være høje udgifter. Faserne er præget af løsning af akutte problematikker, udredning og afdækning. I den reviderede indsatsfase kan udgifterne falde i takt med, at indsatsen bliver nedtrappet.

Økonomiske faktorer, der skal have særlig opmærksomhed

Ekstraordinære høje takster kan dække over:

- ✓ Udgifter til personale såsom: døgnpersonale, nattevagter, vikarer og eksterne samarbejdspartnere, grundet høj normering hele døgnet. Der kan også være udgifter til risikotillæg
- ✓ Udgifter til særlige personalemæssige og organisatoriske forhold som fx: overlap, hyppige personalemøder og supervision. Det giver mulighed for sparring, overlevering og debriefing, hvilket kan nedbringe sygefravær og højne kvaliteten i indsatsen

- ✓ Udgifter til kurser og efter- og videreuddannelse, så personalet fx mestrer konflikthåndtering, nødværge og særlige pædagogiske metoder
- ✓ Udgifter til grundig introduktion og oplæring af nye medarbejdere, studerende og vikarer
- ✓ Udgifter til øget sygefravær og jobskifte, da medarbejderne dagligt konfronteres med problemskabende adfærd i form af såvel udadreagerende som selvskadende adfærd.
- ✓ Udgifter til den fysiske indretning af boligen, som både skal tilgodese borgerens særlige behov og være en sikkerhedsmæssigt forsvarlig arbejdsplads for personalet
- ✓ Udgifter til fagspecialister, så borgeren kan blive grundigt udredt. Hermed kan indsatsen i særforanstaltningen målrettes den enkelte borgers behov og ressourcer.
- ✓ Udgifter til transport eller andre aktiviteter, der skal indgå i særforanstaltningen, og som må tilrettelægges efter særlige vilkår for at kunne gennemføres, fx leje af en bus.

Økonomi og organisering i tilknytning til et eksisterende tilbud

De høje udgifter til etablering og drift af særforanstaltningstilbud gør det relevant at se på, hvordan udgiftsniveauet kan påvirkes via organiseringen af tilbuddet. Flere faglige fordele ved at etablere særforanstaltningen i tilknytning til et eksisterende tilbud blev fremhævet i kapitel 4. Også økonomisk er der fordele ved en sådan organisering.

Udgiftsniveauet i særforanstaltninger vil variere alt efter målgruppe, behov og tilbuddets indhold, men ved en organisering af flere særforanstaltninger i tilknytning til hinanden vil det blandt andet være muligt at opnå følgende fordele:

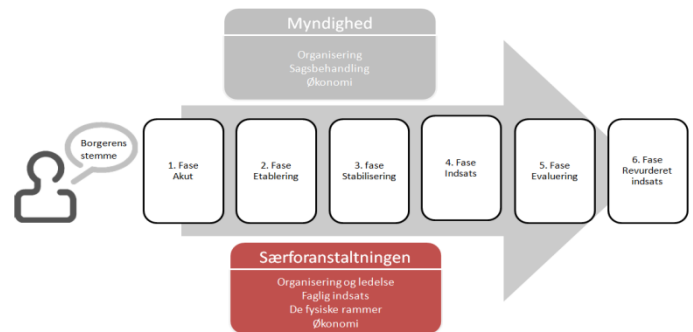
- Mulighed for at gøre brug af fælles nattevagter og vikarer
- Fælles ledelse
- Den større organisation gør det lettere at foretage justeringer i normeringen hos den enkelte borger
- Reducerede udgifter til fx husleje, IT, administration og kørsel.

Ifølge Danske Regioner⁵⁴ vil omkostningerne kunne reduceres med 65 % ved at samle fire særforanstaltninger sammenlignet med driften af et traditionelt enkeltmandsprojekt, hvor

en borger bor alene med særligt tilknyttet personale. Ved etablering af flere særforanstaltninger sammen, er det vigtigt at tage højde for beboersammensætningen. Det er nødvendigt med grundige overvejelser om både antallet af borgere, forskelligheden i borgersammensætningen, tilbuddets eksisterende rammer og personale således at indsatsen ikke kun bliver en økonomisk, men også en faglig forsvarlig indsats.

6. Fysiske rammer og problemskabende adfærd

Bygningers udformning har stor betydning for menneskers adfærd. Miljøpsykologer arbejder med udformning af offentlige rum, boliger og en sjælden gang pædagogiske rammer, men også med farve- og materialevalg. I denne artikel beskriver Bo Hejlskov Elven betydningen af arkitektur og indretning af botilbud ud fra sin viden og erfaring og den lille smule forskning, der er på området.

Af Bo Hejlskov Elvén, autoriseret psykolog

For nylig blev jeg bedt om at kommentere nogle arkitekttegninger af en skole, som skal bygges i en skånsk kommune. Skolen har elever fra børnehaveklasse til 6. klasse. De fem yngste klassetrin skulle have klasseværelser i stueetagen, og 6. klasserne en lille afdeling på første sal, som ligesom stak op over etplansskolen.

Midt i 6. klassernes afdeling havde arkitekterne tegnet en svalegang rundt om en fem meter bred åbning ned til en central sal, lige inden for entrédørene. Alle de små elever skulle gå igennem salen på vej til spisesalen (man har skolebespisning i Sverige). Det betød, at alle de små elever skulle gå under åbningen, hvor 6. classes eleverne kunne stå og kigge og, ikke mindst, spytte på dem. Det er min erfaring, at skolen altid vil have problemer med 6. classes elever, som spytter de små elever i håret på vej ind i spisesalen. Så kommunen bygger et adfærdsproblem, hvis de fastholder formen. På samme måde havde arkitekterne tegnet små toiletter med adgang direkte fra skolens korridorer. Mange elever i skolen vil ikke gå på toilettet, hvis de skal gå ind direkte fra korridoren; man skal have et lille forrum med måske to toiletter i stedet. Det skaber tryghed.

Før i tiden diskuterede vi om funktionsnedsættelser var en konsekvens af arv eller miljø. Det er vi holdt op med, ikke mindst fordi vi gennem store adfærdsgenetiske studier som

Dunedinstudien⁵⁵ har fået det ret godt på plads: Udviklingsforstyrrelser er et resultat af samspillet mellem arv og miljø, hvor gener og forskellige former for stress er store medvirkende faktorer for både psykiske funktionsnedsættelser, og det vi normalt kalder psykisk sygdom. Det, som kendetegner mennesker med funktionsnedsættelser mere end noget andet, er dog, at de er mere følsomme for miljøfaktorer end andre. Caspi og Moffitt, de ledende forskere i netop Dunedinundersøgelsen, siger endda, at det virker som om, at jo større biologiskbaserede vanskeligheder, desto større følsomhed for miljøfaktorer. Det gælder for både medfødte vanskeligheder og hjerneskadeområdet.

Det burde ikke komme som en overraskelse for mennesker, der arbejder i omsorgen. Vi har altid vidst, at jo større funktionsnedsættelse, desto mere tilpasset bør miljøet være, både vedrørende pædagogiske metoder, fysiske rammer og personalets måde at møde personen på.

Det betyder, at alle påvirkes af de fysiske rammer, men at graden af påvirkning øges med funktionsnedsættelsen. Jo større vanskeligheder en person har, desto bedre fysisk miljø skal vi kunne tilbyde. Og ikke mindst: Desto mere umage bør vi gøre os, når vi udformer det fysiske miljø.

Der er nogle forskellige måder, som det fysiske miljø påvirker adfærden på:

- Direkte sansemæssig påvirkning
- Ren adfærdsforstærkning
- Tryghed for personen med funktionsnedsættelsen
- Tryghed for personalet
- Socialt støttende og habiliterende arkitektur.

Direkte sansepåvirkning – at mindske stress forbundet med indtryk

Den direkte sansemæssige påvirkning er lettest at arbejde med, og handler i bund og grund om at mindske den stress, det indebærer at blive overvældet af indtryk. Stress skaber større irritation, kortere lunte og medvirker til både udadreagerende adfærd og selvskadende adfærd. Ved at mindske fysiske stressfaktorer kan vi derfor mindske problemskabende adfærd.

En stor del af de mennesker, som bor i specialpædagogiske botilbud, har ganske store sansemæssige afvigelser. Afvigelserne kan være af forskellig karakter: Man kan være overfølsom overfor fx lys eller lyd; man kan være underfølsom, overfor fx temperatur, og man kan have vanskeligheder med at filtrere og vænne sig til indtryk. Det er overfølsomheden og vanskelighederne med at filtrere og vænne sig til indtryk, som er vigtige at forholde sig til.

Lysfølsomhed – tilpas lyset

Mange er meget lysfølsomme. De vil ofte have gardiner trukket for og dæmpet belysning. Jeg oplever dog ofte personale, som, fulde af energi, trækker gardinerne fra og siger: "Du skal da have lidt lys, så du ikke sidder her og bliver deprimeret". Det er langt bedre at tilpasse lyset, fx ved at have mange små lyskilder. Byg gerne med vinduer fra to sider (ikke modstående sider) i de rum, personen er meget i, eventuelt ved hjælp af tagvinduer og anden form for indirekte ovenlys. Så blødes skygger op, og stressen mindskes. Ofte er det desuden en god idé, at dagslyset kan dæmpes, måske ikke med gardiner, men med let gennemsigtige rullegardiner eller lignende.

Farvefølsomhed – vælg bløde pasteller og jordfarver

Det engelske arkitektfirma GA Architects⁵⁶ har eksperimenteret med farvevalg i botilbud for mennesker med autisme og har fundet ud af, at bløde pasteller og jordfarver giver det roligste miljø. Vi ved ikke hvorfor, men det er måske farver, som ikke kræver så meget af os.

Lydfølsomhed – tænk i lydisolering fra start af

Lydfølsomhed er ofte en stor stressfaktor. Derfor bør man satse stærkt på lydisolering, både i forhold til lyd udefra og lyd mellem rum eller lejligheder. Hvis det sker allerede fra starten i et byggeri, er det billigt. I hvert fald sammenlignet med, hvad det koster at have ekstra personale på grund af et dårligt lydmiljø. Et eksempel: Et særtilbud var nødt til at opnormere fra en sovende nattevagt til to vågne på grund af, at en nabo larmede om natten. Ikke fordi personen larmede, men fordi beboerne i særtilbuddet blev forstyrrede og reagerede. Ved at foretage en ordentlig lydisolering kunne man spare 75.000 kr. om måneden i personaleudgifter. Lydisolering og vinduesskift var tjent ind på et halvt års tid i sparede udgifter til vågne nattevagter. At lydisolere er i de fleste tilfælde betydeligt billigere end at lade være.

Affektfølsomhed – lindres af et dødt lydmiljø

Affektfølsomhed bør man også tage med i beregningen. Mange personer med funktionsnedsættelser reagerer stærkt på andres følelsesudtryk og kan desuden ofte køre sig selv op i affekt. Lydmiljøet bør derfor være ganske dødt (det vil sige akustisk dæmpet), ikke mindst for at dæmpe snak, skrig og andre verbale udtryk. Man har i 40 år forsket omkring begrebet *udtrykt emotion* og fundet, at stærke følelsesudtryk kan fordoble udadreagerende adfærd, selvskadende adfærd og endda pn-medicinering ("Medicin efter behov"), både hos personer med psykisk sygdom, psykiske funktionsnedsættelser og med hjerneskade. Derfor er en kombination af lydisolering og akustisk dæmpning en god idé, som direkte kan aflæses på adfærd og dermed på personaleudgifter.

Følsomhed for skiftende indtryk – vær OBS på lyskilden

Følsomhed for skiftende indtryk. Mange mennesker med psykiske funktionsnedsættelser er følsomme for blink. De kan til og med ofte se blink, som vi andre ikke opfatter. Lys i form af lysstofrør og såkaldte sparepærer bør derfor undgås. Årsagen er, at lyskilden er en gas, som tændes og slukkes 50 gange i sekundet, hvilket en del mennesker opfatter som 50 blink. I en traditionel glødepære gløder pæren 50 gange i sekundet, men ikke i form af hurtige blink, blinkene glider sammen til et sammenhængende lys. Det gælder også i vis udstrækning halogenpærer og LED-pærer.

Filtrering af indtryk

Vanskeligheder med at filtrere indtryk er også en væsentlig problematik. Den klassiske tilpasning handler om at skrælle unødvendige visuelle indtryk væk. Det gør vi fx med:

- Rene, ensfarvede vægge uden udsmykning i form af billeder, fotos, personalets lister etc. Fotos har man bedst i et album, man kan tage frem og pakke væk.
- Ensfarvede døre på garderober og reoler. Et skab, eller en reol uden en dør, kan virke som en person, der står og skriger hele tiden for en sansefølsom person.
- Ingen nips og småting. Rene overflader.
- Rullegardiner i stedet for almindelige gardiner. Ensfarvede, naturligvis.
- Få møbler, og absolut ingen unødvendige møbler. Et bord med et par stole, en seng og en sofa er nok til et godt liv for en person med store funktionsnedsættelser.
- En god højde til loftet. Ikke for højt og ikke for lavt. Min erfaring er, at der hellere må være ti cm højere til loftet end normalt, end ti cm lavere.

- Plads til at bevæge sig uden at skulle navigere rundt om møbler. Det betyder, at der ikke må være for lidt plads, og at der skal være frie ganglinier mellem døre og til og fra sofa, seng og bord.

Ren adfærdsforstærkning – indretning påvirker adfærd

Ren adfærdsforstærkning handler om, at vi, mennesker, har en tendens til at handle direkte på det fysiske miljø, vi er i. Fx løber børn på 10 år på gangen, hvis den er fem meter bred, fem meter høj og 100 meter lang. Lige meget, hvad skolepersonalet siger. Præcis som når 6. klasses eleverne spytter ned i hovedet på de små i artiklens indledning. Visse handlinger er ganske enkelt de mest logiske at udføre i visse miljøer.

I omsorgen er det komplicerende, at mennesker med psykiske funktionsnedsættelser reagerer anderledes end andre på det fysiske miljø. Blandt andet med selvstimulering, der har base i sansefølsomhed:

- Det ser vi blandt andet i, at vi kan mindske, at visse mennesker siger lyde ved at dæmpe akustikken. Hvis man er lydfølsom, kan det være stimulerende at sige høje lyde, hvis der er et ekko. Ved at fjerne ekkoet, fjerner vi lydene. Eventuelt kan man bygge med vægge, som ikke er helt parallelle. Det mindsker ekko, men man kan selvfølgelig også bruge akustikplader og lignende.
- På samme måde kan vi mindske smækken med døre ved at installere en dørlukker. Så giver døren ikke et ordentligt brag, når man smækker med den.
- I trange miljøer agerer visse mennesker med psykiske funktionsnedsættelser med vold for at skabe afstand. Det betyder, at en korridor, som er under to meter bred, kan medføre, at personen nikker skaller, når man passerer ham eller hende i korridoren. På samme måde bør en entré være mindst to meter på hver led. I en lille entré øges risikoen for vold i påklædningsituationer, især hvis personen har brug for hjælp til at tage tøj og sko på.
- At løbe på gangene er normal adfærd. Men man kan mindske det ved, at væggene ikke er lige og parallelle, men eventuelt en lige væg og en zigzagvæg, hvor zigzaggerne er mindst en meter dybe. Lige netop zigzaggerne får det til at se ud som om, gangen bliver smallere og smallere, og så løber man ikke.
- Mennesker går hellere ind gennem en dør i en lys farve end gennem en mørk. Så brug lyse farver til døre, man skal bruge ofte, og mørke farver på døre ind til lager,

personalerum og lignende rum, som vi gerne vil holde fri for mennesker med særlige behov.

- Undgå mønstre. Visse personer med autisme kan falde helt ind i et mønster og have svært ved at frigøre sig.

Følelse af tryghed nedsætter voldsepisoder

Følelsen af tryghed er helt central, når vi taler om problemskabende adfærd. Dels fordi det er stressende ikke at føle sig tryk, dels fordi mennesker kan agere voldsomt, hvis de ikke føler sig trygge. Det er desuden vigtigt at skabe tryghed, både for personer med funktionsnedsættelser og for personalet. En utryk person stråler sin utryghed ud i omgivelserne, så andre også bliver utrygge. Det betyder, at personale med en følelse af utryghed faktisk har større risiko for at blive udsat for vold, end andre, som er trygge i samme situation.

Vi kan bygge tryghed ind i det fysiske miljø på flere måder:

- Undgå nicher. Dels reagerer en del mennesker med psykiske funktionsnedsættelser negativt på den usikkerhed, det er ikke at vide, hvad der kan gemme sig i nichen, og dels kan man som personale blive trængt op i et hjørne i en voldsom situation.
- Hav flere døre i hvert rum, også gerne på badeværelser. Det skaber tryghed at vide, at man har en alternativ vej ud, hvis nogen står i vejen, både for personen med funktionsnedsættelsen og for personalet. Det gør ingenting, at der er mange døre ud i det fri.
- Byg køkkener, som er åbne i begge ender, så man aldrig bliver trængt op i et hjørne i det rum, hvor vi altid har knive.
- Undgå at placere dørene ind til forskellige lejligheder lige over for hinanden. Mange mennesker med psykiske funktionsnedsættelser er utrygge, hvis de åbner deres dør lige ud til et uforudsigeligt miljø. En ren væg flere meter på hver side lige overfor hoveddøren er betydeligt tryggere. Samtidigt indebærer det, at mennesker, som går forbi ens dør, går ret hurtigt forbi - det er fint, hvis man er usikker på, hvad andre gør og vil.
- Visse mennesker med store pædagogiske behov har glæde af at have sin hoveddør direkte ud til det fri og ikke ind til et fællesrum, en gang eller lignende. Det gør situationen betydeligt mere forudsigelig og let at forstå. Det tydeliggør desuden, hvilket areal der er ens eget. Grænsen mellem egen lejlighed og fællesarealer kan

være svær for nogle mennesker at forstå og forholde sig til, og det kan medføre konflikter og vold.

- Igen: Byg brede gange og store entréer og badeværelser. Hvis man har lidt luft omkring sig mindskes volden generelt. Det er selvfølgelig vigtigt i alle sammenhænge, men ekstra vigtigt i de rum, vi traditionelt bygger ganske små. I pædagogiske tilbud er vi ofte flere personer i de rum, man ellers er alene i, som fx badeværelser og soveværelser. Derfor skal de rum selvfølgelig være større end ellers.

Hvis man arbejder med voldsomme mennesker skal man undgå at møblere på måder, som kan medføre svære situationer:

- Undgå sofaborde. Hvis man sidder på en sofa og bliver vred, er sofabordet i vejen og vil måske ryge gennem lokalet.
- Undgå sofaer, som står frit i rummet. Man skal ikke sidde på en sofa med ryggen ud mod rummet, hvis man ikke vil rives i håret. Så sofaryggen op mod væggen.
- Placér spisebordet, så man sidder på siden af det, ikke med ryggen direkte ud i lokalet.
- Undgå løse tv-apparater og anden elektronik. Skru det hellere op på væggen, så det ikke ryger gennem lokalet i en kaossituation. I nogle tilfælde bygger vi desuden tv-apparatet ind bag plexiglas og skruer en fjernbetjening med meget få knapper fast i armlænet på sofaen.
- Hos visse, meget voldsomme personer kan seng, bord og sofa skrues fast i gulvet. Det kan kompletteres med lette stole, som kan holde til at blive smidt med.

Socialt støttende og habiliterende arkitektur og indretning

Det sidste punkt, socialt støttende og habiliterende arkitektur og indretning, er nok det sværeste. Man kan bygge fysiske miljøer, som indbyder til socialt fællesskab, fx ved at alle kan se fælleslokalet fra deres lejlighed. Men det er samtidig en stor stressfaktor for mange at skulle følge med i, hvad der sker i det fælles miljø. Desuden har vi modsatrettede dagsordener i mange situationer: Vi skal dels hjælpe personen til at blive selvstændig og leve som alle andre, dels vil vi gerne skabe fællesskab med naboerne på en måde, vi aldrig ville kræve af os selv der, hvor vi bor. Man bør derfor tænke sig grundigt om i indretning af fællesarealer, og omkring hvordan vi bruger dem.

Generelt er det lettest at være sammen med andre mennesker i en fastlagt og struktureret situation. Det har vi traditionelt håndteret i omsorgen ved at have klart afgrænsede aktivitetsarealer. Man sidder i sofaen, når man ser fjernsyn, man sidder ved spisebordet, når man spiser eller drikker kaffe, og man sidder ved arbejdsbordet, når man laver perleplader eller andre sysler. Det fjerner en del usikkerhed i situationen og strukturerer verden. Derfor bør vi også have et specifikt rum, hvor vi håndterer vasketøj, og ikke placere vaskemaskinen på badeværelset.

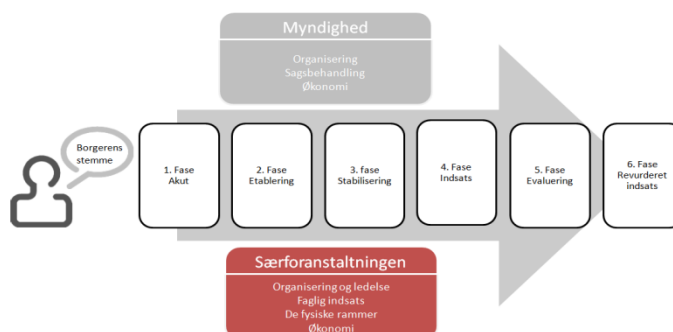
I hverdagen lægger vi en tidsmæssig struktur oven på den fysiske struktur, så det er tydeligt, hvornår man sidder i sofaen, ved bordet eller ved arbejdsbordet. I kombinationen af tidsmæssig og fysisk (eller geografisk) struktur bliver verden forudsigelig og let at navigere i. Det betyder også, at personalet ikke skal forurene den fysiske struktur. Nattevagten sidder ikke i sofaen og ser fjernsyn, men har sin egen plads. Personalet tager ikke en kop kaffe med hen i sofaen, hvis det normale er at drikke kaffe ved spisebordet.

Nogle af de tiltag, som indgår i de forskellige overskrifter i denne artikel, er generelle. Et tiltag, som skaber tryghed kan samtidigt mindske sansepåvirkning. En ensfarvet væg mindsker sansepåvirkningen og indbyder til, at man ikke fordyber sig i mønsteret. God plads mindsker indtryk, skaber tryghed og mindsker risikoen for, at møblerne ryger gennem luften. Mange gange medfører god tilpasning af det fysiske miljø dog et ret bart miljø. En del mennesker synes, det ser forfærdeligt ud, når de første gang ser et specialpædagogisk miljø. Det kan være meget lidt hyggeligt. Man kan dog gøre det hyggeligt med bløde pastelfarver og jordfarver og med god indretning med få møbler og akustikplader. Men det er muligt, at man bør lade en professionel gøre det arbejde. Som amatører med erfaring fra almindelige hjem skaber de fleste af os hygge med puder, gardiner og levende lys, lige netop indretningsdetaljer, som måske ikke er så relevante i et tilpasset miljø. Arkitekter arbejder med rumlighed og stoflighed. Så lad dem komme til!

Og husk, at mennesker med store funktionsnedsættelser påvirkes betydeligt mere både positivt og negativt af de fysiske omgivelser. Så vi skal sørge for, at vi alle sammen gør os umage!

7. Den faglige indsats i særforanstaltninger

Når en borger visiteres til den særlige og omfattende indsats, som en særforanstaltning er, stiller det flere krav til både planlægningen, gennemførelsen og en løbende evaluering af den faglige indsats i særforanstaltningens seks faser. Læs her om pædagogiske handleplaner og den overordnede faglige tilgang til borgerne.

Som beskrevet i kapitel 3 kræver det viden om og opmærksomhed på borgerens historie og problemstillinger hos den visiterende myndighed for at kunne foretage en matchning af borgerens behov og det modtagende tilbuds faglige kompetencer og organisering. Det er væsentligt, at myndigheden har et godt kendskab til det faglige fundament hos tilbuddet, der skal have opgaven – og samtidig stiller det en række krav til fagligheden i den særforanstaltning, der skal modtage borgeren og skabe de bedste betingelser for dennes trivsel og udvikling.

Faglige strategier og metoder skal tilpasses borgeren

Borgere i særforanstaltninger har typisk meget sammensatte problemstillinger. Strategier og indsatser skal vælges med udgangspunkt i den enkelte borger. Derfor kan det ofte være uhensigtsmæssigt, hvis man allerede i starten lægger sig fast på en bestemt metode.

Selv om der er behov for en bred vifte af metoder og faglige strategier, er der en generel enighed om, at en tilgang, der er baseret på en helhedsorienteret, anerkendende og relationspædagogisk tilgang, skaber de bedste forudsætninger for en positiv udvikling hos borgeren. Handlinger baseret på disse tilkendegiver, at personalet tager borgeren alvorligt, ønsker at inddrage vedkommende og tager individuelle hensyn i indsatsen.

På samme måde er det vigtigt, at indsatsen har fokus på at være ikke-konfronterende. Hvis medarbejderne er konfronterende i tilgangen til borgerne, risikerer de at blive en udløsende faktor for problemskabende adfærd. Low Arousal⁵⁷ (også kaldet en roskabende pædagogik)

kan nævnes som eksempel på en metode, der lægger vægt på, at medarbejderne bevarer overblikket i konfliktsituationer og løser konflikten på en respektfuld og værdig måde.

Af andre relevante metoder og tilgange kan miljøterapi⁵⁸, Neuropædagogik⁵⁹, Marte Meo⁶⁰ og KRAP (Kognitiv, Ressourcefokuseret og Anerkendende Pædagogik)⁶¹ nævnes. Desuden kan Analysemodellen⁶², som er et refleksionsværktøj, anvendes til afdækning og tolkning af en borgers uhensigtsmæssige adfærd. Goal Attainment Scaling (GAS)⁶³ er en metode, der kan bruges konkret i arbejdet med dokumentation af indsatsens effekt og udviklingen hos borgeren.

Strategien og de faglige metoder vælges på en systematisk måde, der tager udgangspunkt i den enkelte borger, og kan sikre, at der sker en matchning af borgerens behov og valgte tilgange og metoder. Det vil sige med udgangspunkt i udredningen af borgeren og det formål og mål, som handlekommunen har beskrevet i § 140- eller 141-handleplanen med inddragelse af borgeren og eller dennes pårørende eller værge. Den faglige tilgang og de metoder, som vælges i forhold til borgeren i særforanstaltningen, vil desuden være afhængig af, hvilken af de 6 faser særforanstaltningen befinder sig i.

Det faglige fokus i akutfasen

Mens særforanstaltningen er i den akutte fase, sker den første afdækning af omfanget af borgerens problematikker. Samtidig er den udredning, som er beskrevet i kapitel 3, påbegyndt.

Den væsentligste faglige indsats i den akutte fase handler ofte om at mandsopdække borgeren, forstået på den måde at der er behov for en konstant og omfattende personaledækning, og for at der sker en afskærmning fra den omgivende verden. Selv om den akutte etablering ikke altid indebærer, at borgeren må flytte til et nyt tilbud, indebærer borgerens aktuelle situation og de ændrede rammer, at borgeren befinder sig i en ny og ukendt situation, fordi rammerne er nye. Den væsentligste faglige opgave i akutfasen består derfor i at skabe tryghed og sikkerhed for borgeren, både af hensyn til borgeren selv og af hensyn til medarbejderne.

Det er nødvendigt, at der sker en hurtig indsats i forhold til borgerens problemskabende adfærd, men samtidig er valget af en faglig indsats og metoder, der kan medvirke til at

nedbringe voldelige episoder eller selvskadende adfærd, også betinget af, at medarbejderne har et tilstrækkeligt kendskab til borgeren, og at borgeren har tillid til medarbejderne.

Ved at anvende Low Arousal kan særforanstaltningen tilgodese behovet for, at der bliver skabt en begyndende sikkerhed og tryghed hos borgeren og hos medarbejderne. Metoden hjælper medarbejderne til at bibeholde overblikket, når der opstår konfliktsituationer og til at løse konflikter på en værdig og respektfuld måde for borgeren. Samtidig bevidstgør den medarbejderne om den andel, deres egen adfærd kan have i forhold til, at en konflikt opstår. Low Arousal kan ikke stå alene som metode, men skal ses som et supplement til de metoder, der ellers anvendes.

Analysemodellen er en anden vigtig faglig metode i akutfasen, fordi den kan give medarbejderne en forståelse af borgerens adfærd og af den indflydelse omgivelserne og de selv kan have på borgeren. Den kan således hjælpe medarbejderne til at skabe de første trygge rammer for borgeren.

Tryghed, trivsel og udvikling er udgangspunktet for det pædagogiske arbejde på Rønnegård, fortæller forstander Anne Thomsen. Selv om der i en særforanstaltning er fuld sikkerhed på, så er det at etablere tryghed første skridt i arbejdet med en ny beboer. Uden tryghed, ingen trivsel og heller ingen udvikling:

"Det er en tretrinsraket. Vi søger at skabe tillid til beboeren og skabe en hverdag, hvor de kan have det godt. Hvor vi lærer hinanden at kende, og hvor de finder ud af, at de kan stole på os," siger Anne Thomsen. Og det kan tage tid - måske helt op til et år - for ofte har borgeren oplevet mange svigt og skift, også fra pædagogisk side.

Uddrag fra kapitel 8 "På egne præmisser – et interview fra praksis"

Indsatsen planlægges i etableringsfasen

Når borgerens problematikker overordnet er blevet afdækket, og der eventuelt foreligger en ny udredning, bevæger særforanstaltningen sig over i etableringsfasen. Nu udarbejdes der en projektplan med delmål og mål for den faglige indsats i særforanstaltningen. I den forbindelse gennemgås borgerens sag (herunder den udredning, der foreligger) med henblik på at vurdere, om sagen er tilstrækkelig belyst til, at der kan opstilles mål for indsatsen. En ny udredning kan vise sig nødvendig. Der kan også være behov for at foretage en risikovurdering, en undersøgelse for fysiske lidelser eller en afdækning af tidligere magtanvendelsesindberetninger.

Det overordnede formål, som indsatsen og de faglige metoder skal have sigte på er, at borgerens livskvalitet øges. Hertil hører mål som fx at fremme borgerens selvstændighed og mindske problemskabende adfærd gennem kompenserende indsatser og mestringsstrategier for borgeren.

Med dette for øje er opgaven i etableringsfasen at planlægge, hvordan hverdagen kan tilrettelægges, så den bliver forudsigelig, genkendelig, rar og tryk for borgeren.

Til arbejdet hører også udarbejdelsen af en pædagogisk handleplan⁶⁴, som uddyber § 140- eller § 141-handleplanen, og som beskriver, hvilke faglige metoder og strategier der skal tages i brug for at nå de ønskede mål. Planen skal desuden beskrive, hvordan metoder og strategier konkret udmøntes set i forhold til borgerens individuelle behov og egne mål og ønsker. Det gør borgeren eller dennes pårørende/værge til en væsentlig samarbejdspartner i udarbejdelsen af handleplanen.

Det kan være vanskeligt at inddrage en borger med så komplekse problemer i behandlingen af sin egen sag, når borgeren udviser en problemskabende adfærd, måske ikke har et verbalt sprog, eller på anden måde har svært ved at håndtere at være inddraget. Af samme årsager kan det også være vanskeligt for borgeren, når det kommer til at deltage aktivt i opstilling af mål og delmål i den pædagogiske plan. I kapitel 2 uddybes, hvordan man sikrer, at borgerne bliver inddraget.

Det er væsentligt at have klare samarbejdsaftaler mellem borgeren og personalet i særforanstaltningen. Derfor skal det være tydeligt, på hvilke områder borgeren selv bestemmer eller skal høres. Ligesom det skal være klart, at det faglige ansvar ligger hos handlekommunens sociale myndighed og særforanstaltningen.

I etableringsfasen er det endnu ikke muligt at afgøre, hvilke faglige metoder der skal vælges, idet arbejdet med at afklare den konkrete indsats stadig er i gang i handleplansarbejdet og i en eventuel ny udredning. I lighed med akutfasen kan metoder som Low Arousal og Analysemodellen med fordel benyttes i denne fase. Overordnet er det væsentligt, at der foreligger en plan for denne første akutte indsats, og at planen er holdbar, såvel fagligt som sikkerhedsmæssigt.

Den faglige indsats i stabiliseringsfasen

Særforanstaltningen er gået over i stabiliseringsfasen, og den pædagogiske indsats er fremherskende. Der vil nu foreligge en pædagogisk handleplan, som beskriver de faglige mål og delmål samt den konkrete indsats. Det er af stor betydning, at indsatsen er konkret beskrevet, så medarbejderne ved, hvordan de skal forholde sig i det faglige arbejde og systematisk kan vurdere og justere indsatsen i forhold til borgerens reaktion på og udbytte af de faglige metoder og strategier.

En meget konkret pædagogisk handleplan er et væsentligt arbejdsredskab for ledelsen og medarbejderne, og den kan understøtte, at den aftalte tilgang følges, og at der arbejdes hen imod de besluttede mål. Med planens konkrete beskrivelser af indsatsen er det muligt at sikre opfølgningen på den pædagogiske indsats og anvendte metoder – herunder effekten af den indsats, der gives.

Stabiliseringsfasen er ofte kendetegnet ved, at der afprøves forskellige initiativer og metoder i særforanstaltningen med baggrund i den pædagogiske handleplan og den viden, der er indsamlet om borgeren. Indsatsen vurderes og tilpasses løbende i forhold til borgerens reaktioner på de valgte metoder. Goal Attainment Scaling (GAS) er et eksempel på en metode, der systematisk måler og dokumenterer effekten af de afprøvede metoder og initiativer. Den er derfor velegnet i denne fase, hvor indsatsen fastlægges og stabiliseres.

Samtidig med at indsatsen fastlægges, bør der foregå en vurdering af, om de nødvendige faglige kompetencer er til stede hos medarbejderne, og den nødvendige opkvalificering må foretages.

Resultaterne viser sig i indsatsfasen

I denne fase er den pædagogiske strategi fastlagt, metoderne er valgt, og medarbejderne har opnået de nødvendige kvalifikationer. Der sker fortsat en løbende vurdering og dokumentation af indsatsens effekt, og der kan være behov for at justere indsatsen og ændre metoderne, afhængig af borgernes reaktioner på tilgange og metoder. Hvis det viser sig, at den problemskabende adfærd ikke nedbringes, må der ske ændringer i metodevalg og tilgang. Der kan modsat også ses tegn på resultater i form af en positiv udvikling hos borgeren, hvilket også kan føre til en justering i indsatsen, og til at man afprøver mindre

skærmning af borgerne i valgte situationer. Fokus er at bygge videre på de resultater, der er opnået.

I indsatsfasen kan den faglige indsats overordnet beskrives som en tilrettelæggelse af en hverdag for borgeren, der:

- Skaber overskuelige, genkendelige og trygge rammer
- Har et indbygget udviklingsperspektiv for borgeren med fokus på de mål, der er beskrevet i den pædagogiske handleplan
- Inddrager borgerens ressourcer og kompetencer og skaber rammerne for, at de kan komme i spil i aktiviteter, der opleves meningsfulde for borgeren.

Indsatsen vurderes i evalueringsfasen

I evalueringsfasen bliver effekten af den hidtidige indsats og behovet for den indsats, som skal gives, vurderet. I nogle tilfælde viser det sig, at den intensive indsats gradvist kan nedtrappes, eller at særforanstaltningen kan afvikles. I andre tilfælde vil evalueringen vise, at det er nødvendigt at forsætte den intensive indsats.

I evalueringsfasen er handleplanen et grundlæggende redskab til vurdering af den planlagte indsats effekt for borgeren, hvilket igen stiller krav om, at mål, delmål og beskrivelser af indsatsen er beskrevet tilstrækkelig systematisk og konkret, og til at indsatsens effekt er målbar – hvilket igen stiller krav til systematiske metoder og kompetencer hos ledelse og medarbejdere i særforanstaltningen. Det kan for eksempel være GAS, som har været brugt til effektmåling og dokumentation i de foregående faser.

Dokumentation sikrer, at kommunerne ved, hvad Rønnegård laver for pengene, men den danner også grundlag for arbejdet i særforanstaltningens evalueringsfase, hvor personalet kan evaluere de forudgående indsatser og ændre praksis i den revurderede indsatsfase.

Dokumentation er et givent arbejdsredskab, som, kombineret med personalegruppens fleksibilitet, gør, at både pædagogikken og organisationen hurtigt kan sadle om og ride af sted, men også tilbage igen, hvis det er nødvendigt.

Uddrag fra kapitel 8 "På egne præmisser – et interview fra praksis"

Evalueringsfasen vil ofte falde hensigtsmæssigt sammen med, at handlekommunens sociale myndighed skal vurdere den fortsatte indsats ved årlige statusmøder. På disse statusmøder

bør særforanstaltningen have udarbejdet en systematisk vurdering af indsatsen og af handleplanens beskrevne mål og delmål samt af de valgte metoder. Men også i den sociale myndigheds løbende vurdering af indsatsens kvalitet og i forbindelse med det personrettede tilsyn⁶⁵ er særforanstaltningens dokumentation betydningsfuld.

Hvordan sikres den løbende opfølgning på indsatsen?

- ✓ Handlekommunen har fokus på borgerens udvikling.
- ✓ Handlekommunen følger op på sagen gennem det lovpligtige personrettede tilsyn.
- ✓ Det personrettede tilsyn og opfølgning på sagen har løbende fokus på de magtanvendelser, der måtte træffes afgørelse om i forhold til borgeren.

Indsatsen i den revurderede indsatsfase

Peger udviklingen på, at der kan ske en nedtrapning af indsatsen, kan normeringen og graden af skærmning forsøgsvis blive nedtrappet for at afgøre, om borgeren kan fungere med mindre støtte.

Borgerens handleplan kan være ændret efter evalueringen i den foregående fase, og dermed vil der også være ændrede delmål i den pædagogiske handleplan. Som følge deraf kan det være, at indsatsen og de faglige metoder skal justeres, hvorfor kompetencebehovet i særforanstaltningen må vurderes på ny.

Det overordnede mål for særforanstaltningen er, som tidligere beskrevet, at borgerens livskvalitet øges, og herunder får mulighed for en øget selvstændighed. Et nyt delmål kan fx være deltagelse i undervisning i et STU-forløb (Særlig Tilrettelagt Uddannelse), eksternt beskyttet beskæftigelse eller deltagelse i aktiviteter udenfor særforanstaltningen som fx sportsarrangementer eller koncerter.

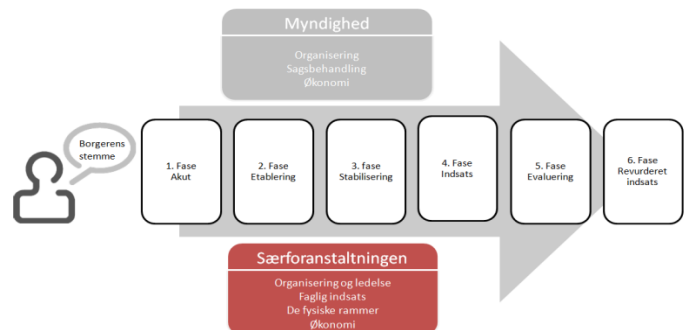
Ligegyldigt om vurderingen peger på, at den intensive indsats fortsættes eller nedtrappes, kan det være relevant at underbygge beslutningen med en vurdering af risikoen for problemskabende adfærd. Der findes flere metoder, som kan anvendes systematisk i risikovurderinger, fx til vurdering af risikoen for vold⁶⁶.

Fisketure, biografture og det at arbejde hen imod et familiebesøg er kun nogle af hverdagens aktiviteter. Men enhver aktivitet er forbundet med en nøje afvejning af sikkerhed og risikoforebyggelse. Beboerne er på Rønnegård af en årsag, og som Anne Thomsen siger, så har det altid højeste prioritet, at beboerne ikke kommer i situationer, hvor de er til fare for sig selv eller andre.

Uddrag fra kapitel 8 "På egne præmisser – et interview fra praksis"

8. På egne præmisser – et interview fra praksis

Tilbuddet Rønnegård i Nordsjælland er en organisation, der tilpasser sig beboerne. Det kræver fleksible rammer og en særlig indsats fra både ledelse og personale. Læs her om, hvordan Rønnegård arbejder med organisering og ledelse, den faglige indsats og de fysiske rammer i relation til de 6 faser i et særforanstaltningsforløb.

Rønnegård har netop fejret 25 års fødselsdag. På forstander Anne Thomsens kontor hænger der ikke fødselsdagsflag, men derimod en planche over et helt nyt Rønnegård på vej – store ombygningsplaner på mere jord, som er i gang med at blive realiseret. Med ombygningen bliver minisamfundet endnu større, og beboerne får endnu større råderum. Tilbuddet er individuelt tilpasset – og det i ordets videste forstand, både fagligt, indholdsmæssigt og fysisk, idet Rønnegård også tilstræber at tilpasse de fysiske rammer. Særforanstaltningerne er fx i fleksible pavilloner, der kan tilpasses den enkelte beboers særlige behov lige fra i akutfasen til den reviderede driftsfase.

Stedet har haft særforanstaltninger i 13 år. For tiden er tre ud af Rønnegårds 24 beboere så behandlingskrævende og potentielt selv- og personskadende, at de skal kunne skærmes fra omverdenen. Og det bliver de. I hver sit brune træhus. Udefra syner det af landlig idyl, som husene ligger der på en grøn mark i landsbyen Gørløse blandt indhegnede geder. Men indenfor er livet skærmet og stramt struktureret.

Organisering fastholder personalet

Tryghed, trivsel og udvikling er udgangspunktet for det pædagogiske arbejde på Rønnegård, fortæller forstander Anne Thomsen. Selv om der i en særforanstaltning er fuld sikkerhed på, så er dét at etablere tryghed første skridt, når en ny særforanstaltning bliver etableret. Uden tryghed, ingen trivsel og heller ingen udvikling:

”Det er en tretrinsrakket. Vi søger at skabe tillid til beboeren og skabe en hverdag, hvor de kan have det godt. Hvor vi lærer hinanden at kende, og hvor de finder ud af, at de kan stole på os,” siger Anne Thomsen.

Og det kan tage tid – måske helt op til et år – for ofte har borgeren oplevet mange svigt og skift, også fra pædagogisk side. Rasmus Rasmussen, der er stedfortræder og daglig leder på Rønnegårds særforanstaltninger, fortæller, at fast personale er et vigtigt element i det at skabe tryghed:

”Stor udskiftning giver ikke tryghed. Beboerne kan være så udadreagerende og krævende at være sammen med, at de har skræmt meget personale væk tidligere. Måske

har de oplevet, at hvis personalet bliver slået mange gange nok, så forsvinder de – og beboeren føler sig svigtet. Derfor handler det om at have fast personale, som bliver. Vi har kunnet holde sikkerhedsnet under vores personale og hjælpe dem, så vi har ikke ret stor udskiftning.”

”Når du møder en med antenner, fuldskæg og strutskørt, så er der fuld anerkendelse for, at det er sådan, han har lyst til at se ud eller være. Det har været en kamp at komme dertil, hvor vi siger, at beboerne er her, fordi de skal have lov til at leve deres liv på deres præmisser. Det er ikke os, der sætter præmissen; vi er nødt til at sætte en ramme, men vi faciliterer frem for at normalisere,

Anne Thomsen, forstander, Rønnegård.

Fysiske rammer bliver tilpasset borgeren

Ledelse, uddannelse, supervision og daglig sparring, men også en fleksibel tjenestetidsplanlægning, hvor personalets arbejde er planlagt med færre timer end fuldtid, har blandt andet været med til at gøre, at Rønnegårds personale bliver. Den ”ubrugte” arbejdstid ligger i en *timebank*, som personalet bruger til at vikariere for hinanden.

Resultatet er, at beboerne undgår at skulle forholde sig til nye ansigter udefra:

”På den måde oplever beboeren, at det altid er den samme personalegruppe, der er omkring ham. Selv om han har gjort alt muligt ved personalet, så kommer de igen, og de bliver ved med at holde af ham. Det giver tryghed, men stiller store krav til personalets engagement, motivation og til arbejdsmiljøet,” siger Anne Thomsen.

Et fælles kendetegn for beboerne er, at de kommer fra steder, hvor de har skullet passe ind i en given kontekst. Rønnegård derimod etablerer en kunstig og kontrolleret verden med udgangspunkt i beboerens behov. Det er først her, når der er skabt tillid og tryghed, og beboeren trives og kan have en hverdag uden at blive dårlig, at særforanstaltningen kan

bevæge sig over i først stabiliseringsfasen og senere indsatsfasen, hvor fokus er på borgerens udvikling.

Et fælles fagligt træk

I alle faserne af en særforanstaltning hører en anerkendende tilgang til beboeren med en meget fast struktur. Det er svært at få en personalegruppe på 10 til at gøre alting på samme måde. Planlægning, stor mødevirksomhed og megen dokumentation fylder derfor i det daglige arbejde. Strukturen er nemlig ikke kun til for beboerne, fortæller Rasmus Rasmussen:

”Strukturen er et langt stykke af vejen til for personalets skyld. Den sikrer, at vi gør og siger tingene på en bestemt måde, som gavner beboeren. Det er fuldkommen ligegyldigt, hvem der er på arbejde. Dagen foregår på samme måde. Vi lægger meget energi i at arbejde med, at medarbejderne har en ens tilgang og forståelse og overholder fælles aftaler. Det er faktisk dem, der er sværest at holde styr på.”

Dokumentation sikrer, at kommunerne ved, hvad Rønnegård laver for pengene, men den danner også grundlag for arbejdet i særforanstaltningens evalueringsfase, hvor personalet kan evaluere de forudgående indsatser og ændre praksis i den revurderede indsatsfase. Dokumentation er et givtigt arbejdsredskab, som, kombineret med personalegruppens fleksibilitet, gør, at både pædagogikken og organisationen hurtigt kan sadle om og ride af sted, men også tilbage igen, hvis det er nødvendigt.

Dokumentation, der virker i indsatsfasen

Rønnegård har mange års god praksiserfaring at trække på. I beskrivelsen af, hvad det er, de gør godt – og gerne vil gøre mere af – opdagede ledelsen, at meget allerede var beskrevet i det socialpædagogiske system KRAP (Kognitiv, Ressourcefokuseret, og Anerkendende Pædagogik). Derfor har Rønnegård taget KRAP til sig, både som fælles fagsprog og referenceramme, men også som udgangspunkt for deres uddannelse og hverdag.

Helt konkret bruger Rønnegård blandt andet GAS-skemaer (Goal Attainment Scaling) i arbejdet med dokumentation – en målbar aktivitet med et klart formål bliver udvalgt, og succeskriterier opstillet. Fx ville en af beboerne gerne på musikcafé. Turen blev gradvist optrappet over flere måneder – først kørte de bare forbi musikcaféens hus, så holdt de

udenfor, så ind og være med tre minutter, næste gang fem minutter og så fremdeles, indtil det var muligt for ham at være med en colas tid. Hele tiden små justeringer for at nå det næste succeskriterium.

Indsatsen ændres med borgerens udvikling

Fordelen ved Rønnegård er, at det er et helhedstilbud, der ud over forskellige typer boliger også rummer dagbeskæftigelse, fritids- og kulturcenter. Det betyder, at selv om en beboer bor alene og skærmet i en særforanstaltning, så kan han gøre brug af faciliteterne og det sociale samvær i det omfang, han har glæde af det.

En anden fordel er, at der kan bo borgere fra den ene til den anden ende af målgruppen på Rønnegård. Det giver mulighed for at drive en særforanstaltning gennem alle seks faser i et særforanstaltningsforløb. I den revurderede driftsfase kan næste skridt for borgeren fx være at flytte op i et af bostederne, hvor beboeren har sit eget værelse, men deler fællesarealer med tre andre. Og det ser realistisk ud for særligt en af de nuværende beboere i særforanstaltningen, fortæller Anne Thomsen. Normeringen ville stadig skulle være høj, så rent økonomisk ville det næppe betyde meget, men for beboeren ville det være et kæmpe spring. Fra at være "dopet af medicin", da han først kom til Rønnegård, er han i dag næsten fri af psykofarmaka og får kun lidt beroligende. For ham er det stort at være en del af en gruppe, men han mærker tydeligt, at han er anderledes og skiller sig ud:

"Han er meget bevidst om sin situation og er ofte ked af at bo, som han gør. Han vil også gerne have en knallert og være som andre unge," uddyber Rasmus Rasmussen.

Borgerens ret til et liv på egne præmisser

Fisketure, biografture og det at arbejde hen imod et familiebesøg er bare nogle af hverdagens aktiviteter, men enhver aktivitet er forbundet med en nøje afvejning af sikkerhed og risikoforebyggelse. Beboerne er på Rønnegård af en årsag, og som Anne Thomsen siger, så har det altid højeste prioritet, at beboerne ikke kommer i situationer, hvor de er til fare for sig selv eller andre:

"Vi sætter grænser, hvor man kan sige, at det er synd, for de vil det så gerne. Men det er alvorlige sager, vi arbejder med, og selv om det går godt, og de er psykisk stabile i en

periode, så kan det lynhurtigt skifte. Vi tænker hele tiden i risikovurdering, så beboerne ikke fx overfalder nogen.”

De to ledere er ikke i tvivl om, hvad der gør Rønnegård til noget særligt – her er mennesket hele tiden i centrum.

”Tryghed, trivsel og udvikling er ’overskriften’, og så er det vigtigt at være en del af noget og være noget for nogen - at have en identitet, der rummer noget positivt og fokuserer på ressourcer, frem for på begrænsninger. Før fyldte de sorte timer for meget,” siger Rasmus Rasmussen, og Anne Thomsen tilføjer:

”Det er så nemt at sige fine ting, men når vi siger, at vi har en anerkendende tilgang, så mener vi anerkendende. Beboerne er her, fordi de skal kunne leve deres liv på egne præmisser. Vi sætter ikke præmissen – vi er nødt til at sætte rammen – men vi faciliterer frem for at normalisere.”

Læs mere om Rønnegård:

[http://www.densocialevirksomhed.dk/
menu/Handicaptilbud/Roennegaard/](http://www.densocialevirksomhed.dk/menu/Handicaptilbud/Roennegaard/)

9. anbefalinger til god praksis i særforanstaltninger

Socialstyrelsen udgav i 2013 en rapport over forløbsanalysen, *Sagsgennemgang af særforanstaltninger – gennemgang af sagsbehandlingen på myndighedsniveau af otte konkrete særforanstaltningssenkelsager med en udgift på mellem 4 – 6 mio. kr. årligt*. Nedenstående er et overblik over anbefalinger, der kan udledes af forløbsanalysen. Anbefalingerne præsenteres også løbende i publikationen i relation til aktuelle temaer.

Anbefalinger	Læs mere:
Hvordan sikres god koordinering i sagsbehandlingen? ✓ Lav retningslinjer for, hvordan børn i risikogrupper får en struktureret overlevering fra børne- til voksenregi. ✓ Nedsæt et tværfagligt team til sparring og refleksion ved behandling af komplekse sager. God praksis for sagsbehandlingen ved særforanstaltninger omfatter flere elementer og adskiller sig på mange måder fra den praksis, der er på området i øvrigt. Derfor er det hensigtsmæssigt, at et team af erfarne videnspersoner løbende kan træde sammen. ✓ Udpeg en sagsbehandler med koordinerende funktion i forhold til den enkelte borger. Denne er ansvarlig for, at relevante faglige undersøgelser og vurderinger bliver inddraget i samspil med tidligere erfaringer, så en grundig og dækkende social anamnese bliver udarbejdet.	Kapitel 4
Hvordan indhentes tilstrækkelig viden om borgeren? ✓ Foretag, i forbindelse med visitationen, en samlet systematisk, faglig udredning på baggrund af: ✓ Foreliggende journalmateriale ✓ Supplerende psykologiske, psykiatriske og somatiske undersøgelser af borgeren. Udredningen beskriver borgerens særlige behov, problematikker og ressourcer.	

✓ Inddrag borgeren og borgerens pårørende, så de udnytter deres lovpligtige ret til at bidrage til den samlede udredning med deres vurderinger, oplevelser og erfaringer. Det sikrer, at udredningen har fokus på det hele menneske, frem for alene på den problemskabende adfærd, på diagnoser og på handicappet. På den måde er det ikke udelukkende årsagerne til den problemskabende adfærd, der bliver kendt, men også de faktorer, der kan være udløsende for, at problemadfærden opstår.	
Hvordan styrkes sagsbehandlingernes viden om særforanstaltninger og problemskabende adfærd? ✓ Organiser sagsbehandlingen, så kompetencerne samles hos færrest mulige sagsbehandlere. Det sikrer en specialisering og et vidensgrundlag om problemskabende adfærd og kan medvirke til at skærpe sagsbehandlerens blik for de faglige og værdimæssige problemstillinger på området. ✓ Planlæg og strukturer efteruddannelse af de sagsbehandlere, der arbejder med særforanstaltninger. Efteruddannelse kan være et godt redskab til at skabe rum for kritisk eftertanke og evalueringsprocesser i relation til praksisser og rutiner i sagsbehandlingen, og samtidig give en forståelse for problemskabende adfærd, og hvordan den opstår.	
Hvordan sikres den løbende opfølgning på indsatsen? ✓ Handlekommunen har fokus på borgerens udvikling. ✓ Handlekommunen følger op på sagen gennem det lovpligtige personrettede tilsyn. ✓ Det personrettede tilsyn og opfølgning på sagen har løbende fokus på de magtanvendelser, der måtte træffes afgørelse om i forhold til borgeren.	
Hvordan sikres den lovpligtige inddragelse af borgeren i egen sagsbehandling? ✓ Det skal tydeligt fremgå af handleplanen, at borgeren har været inddraget i udarbejdelsen, i hvilke del af planen borgeren har været inddraget, samt på hvilken måde inddragelse har været/er gjort mulig.	Kapitel 8

✓ Borgeren skal så vidt muligt inddrages i udarbejdelsen af formål og mål med indsatsen. ✓ Det skal fremgå af handleplanen, hvis borgeren har bemærkninger til den.	
Koordinatorens opgaver – fokuser på at: ✓ Undersøge, hvordan borgerne så vidt muligt kan hjælpes, der hvor borgerne bor. ✓ Tage ansvar for, at de værdimæssige udfordringer i sagen bliver håndteret i dialogen med den involverede borger, pårørende og samarbejdspartnere. ✓ Foretage en matchning af borgerens behov og den pædagogiske indsats og de pædagogiske metoder, der anvendes i det tilbud, som borgerne tænkes visiteret til. ✓ Vurdere, om foranstaltningens størrelse, beboersammensætning, fysiske udformning og geografiske beliggenhed er hensigtsmæssig og vil fremme opfyldelsen af målene og borgerens generelle trivsel og udvikling. ✓ Stille krav til det tilbud, der skal varetage særforanstaltningen, om at de pædagogiske planer, som bliver udarbejdet, har et udviklings- og rehabiliteringsperspektiv. De benyttede pædagogiske metoder skal beskrives, og inklusion og borgerens trivsel skal være i centrum. ✓ Stille krav til det tilbud, der varetager særforanstaltningen, om tilbagemeldinger ud over de aftalte statusrapporter og statusmøder, og ved første tegn på en positiv eller negativ udvikling hos borgeren. ✓ Sikre, at der føres et jævnlige personrettet tilsyn med borgeren, og at der løbende er fokus på de eventuelle magtanvendelser, der træffes afgørelse om i forhold til borgeren.	

✓ Sikre, at der, både i den løbende opfølgning og i tilsynet, er fokus på borgerens muligheder for rehabilitering eller habilitering. Herunder, at der er fokus på, om borgeren oplever såvel positiv som negativ ændret livskvalitet og adfærd i særforanstaltningen. Og at det løbende vurderes, om borgerne på et tidspunkt vil kunne profitere af at modtage mindre indgribende støtte. ✓ Sikre, at socialtilsynets rapporter og vurderinger af det tilbud, som borgeren modtager, bliver inddraget i vurderingen af, om borgeren fortsat profiterer af opholdet i en særforanstaltning, og om den nødvendige faglighed, set i forhold til borgerens behov, fortsat er til stede i særforanstaltningen, eller om der er behov for en opkvalificering af personalet.	
Særligt i forhold til borgere med betydelig nedsat psykisk funktionsevne, der ikke er i stand til at tage vare på egne interesser: ✓ Indarbejd i ovennævnte procedurer for sagsbehandlingen, at pårørende eller andre fra borgerens netværk inddrages i sagsbehandlingen, hvis borgeren ønsker det. ✓ Myndigheden skal ved behov bede Statsforvaltningen om at beskikke en værge efter værgemålsloven.	Kapitel 2

10. Mere viden

I det følgende er en oversigt over henvisninger til steder og materialer, hvor der kan hentes mere viden med relevans for området særforanstaltninger. Listen er ikke udtømmende.

Bemærk, at synspunkter, der kommer til udtryk i artikler, rapporter, bøger med videre ikke nødvendigvis er sammenfaldende med Socialstyrelsens.

Branchearbejdsmiljørådet – Social og sundhed

Undgå vold på arbejdspladsen – en temaside om forebyggelse af vold:

http://www.etsundtarbejdsliv.dk/trusler_vold/

Danske Regioner

Danske Regioner har samlet viden om særforanstaltninger på deres hjemmeside:

<http://www.regioner.dk/social/handicap/saerforanstaltninger+for+borgere+med+problemskabende+adfærd>

Kommunernes Landsforening (KL)

KL har oprettet en hjemmeside om særforanstaltninger til personer med problemskabende adfærd. Formålet med siden er at fremme videndeling og erfaringsudveksling mellem kommunerne omkring særforanstaltninger:

<http://www.kl.dk/saerforanstaltninger>

Lovgivning

Bekendtgørelse af værgemålsloven, LBK nr. 1015 af 20/08/2007.

Bekendtgørelse af lov om social service, LBK nr. 810 af 19/07/2012.

Vejledninger til serviceloven på Retsinformation:

<https://www.retsinformation.dk/Forms/R0310.aspx?res=137&nres=3>

Bekendtgørelse om magtanvendelse og andre indgreb i selvbestemmelsesretten over for voksne samt om særlige sikkerhedsforanstaltninger for voksne og modtagepligt i boformer efter serviceloven, BEK nr. 716 af 19/06/2013.

Bekendtgørelse af lov om retssikkerhed og administration på det sociale område. LBK nr. 72 af 06/02/2004.

www.retsinformation.dk

Lov om socialtilsyn, LBK LOV nr. 608 af 12/06/2013:

<http://www.socialstyrelsen.dk/socialtilsyn>

Magtanvendelse

Magtanvendelsesreglerne på voksenområdet gælder for såvel ældreområdet, som handicap og dele af det øvrige voksenområde:

http://www.socialstyrelsen.dk/analyse_og_data/magtanvendelse-skemaer

Socialstyrelsen

Socialstyrelsen har et tema om problemskabende adfærd, hvor der blandt andet kan findes informationer om særforanstaltninger, metoder og tilgange og magtanvendelse:

<http://socialstyrelsen.dk/handicap/udviklingshaemning/temaer/problemskabende-adfaerd>

Videnscenter for Oligofrenipsykiatri:

Videnscenter for Oligofrenipsykiatri er et landsdækkende center og henvender sig til pædagogisk personale, pårørende, studerende og behandlere:

www.oligo.dk

Videns- og Specialrådgivningsorganisation (VISO)

VISO er den nationale Videns- og Specialrådgivningsorganisation, der tilbyder borgere, fagpersoner, tilbud og kommuner gratis vejledende specialrådgivning og udredning i komplekse sager. I sager, der vedrører særforanstaltninger, gør VISOs specialrådgivning brug af et landsdækkende leverandørnetværk, som er specialiseret i pædagogiske metoder, der er relateret til emner som eksempelvis kriminologi, psykologi, misbrugsbehandling, sexologi og psykiatri:

www.socialstyrelsen.dk/viso

VidensTema

VidensTema er det tidligere Vidensteamets tidsskrift om metoder, erfaringer og problematikker i arbejdet med problemskabende adfærd hos psykisk handicappede eller senhjerneskadede. Vidensteamet ophørte som selvstændigt center 31. december 2010.

Alle udgaver af bladet kan læses på Socialstyrelsens hjemmeside:

<http://socialstyrelsen.dk/handicap/udviklingshaemning/temaer/problemskabende-adfaerd/litteratur/udgivelser-fra-vidensteamet/videnstema>

11. Litteratur

Bøger og publikationer

Birk, J. (2002). *Marte Meo metodens teori og praksis*. 1.e-bogudgave: Systeme.

Blakemore, S. & Frith, U. (2007). *Den lærende hjerne – Hvad hjerneforskningen kan fortælle pædagogikken*. København: Dansk psykologisk Forlag.

Danske Regioner (2010). *Alternativer til enkeltmandsprojektet - fagligt og økonomisk forsvarlige særforanstaltninger for borgere med problemskabende adfærd*.

Freltofte, S. & Petersen, V. (1994). *Hjerner på begynderstadiet - Neuropædagogik*.

København: Borgens Forlag, Fredens, K. (2004). *Mennesket i hjernen – En grundbog i neuropædagogik*. Århus: Academica.

Hejlskov, B. (2010). *Problemskabende adfærd ved udviklingsforstyrrelser eller udviklingshæmning*. København: Dansk Psykologisk Forlag.

Høgsbro, K. m.fl. (2012). *Når grænserne udfordres. Arbejdsbelastninger og pædagogiske udfordringer i specialpædagogiske boenheder*. København: AKF-Forlag.

Keller, L. & Svith, A. (2012). *Styr uden om trusler – til ansatte i døgntilbud*. København: Branchearbejdsmiljørådet Social & Sundhed.

Metner, L. & Storgård, P. (2008). *KRAP - Kognitiv, ressourcefokuseret og Anerkendende Pædagogik*. Frederikshavn: Dafolo

Møller, B., Bækgaard B.B. og Pedersen, K. (red.) (2013). *Konflikter og vold – en faglig udfordring*. Vold som Udtryksform / Socialt Udviklingscenter SUS.

Ramian, K. (2012). *Handleplaner og ledelse – arbejdet med pædagogiske handleplaner*. 1. udg., København: Videnscenter for Handicap, Hjælpebidler og Socialpsykiatri.

Region Syddanmark og de 22 kommuner i Region Syddanmark (2008). *Borgere med særlige behov – Grundelementer i opgaveløsningen: Arbejdshæfte til inspiration – når tilbud til borgere med særlige behov etableres og udvikles*.

Schiødt, T. & Heinskov, T. (2007). *Miljøterapi på dynamisk grundlag*. København. Hans Reitzels forlag.

Servicestyrelsen (2007). *Veje til reelt medborgerskab – En kortlægning af udviklingshæmmedes vilkår for selvbestemmelse og brugerinddragelse.*

Social- og Integrationsministeriet m.fl. (2013). *Voksenudredningsmetoden - Metodehåndbog.* 3. udg., København. <http://www.socialstyrelsen.dk/dhuv>

Social- og Integrationsministeriet m.fl. *ICS – Integrated Children's System:* <http://www.socialstyrelsen.dk/ics>

Social- og Integrationsministeriet, KL og Kombit (2013). Digitalisering - udsatte børn og unge (DUBU) <http://www.kombit.dk/dubu>

Socialministeriet (2007). *Særforanstaltninger for udviklingshæmmede, senhjerneskadede og børn og unge i Danmark.*

Socialministeriet og Finansministeriet (2002). *Web-håndbog om brugerinddragelse.* <http://www.sus.dk/udgivelser/webhandbog-om-brugerinddragelse/>

Socialstyrelsen (2010). *Særforanstaltninger for børn, unge og voksne med sociale vanskeligheder, sindslidelser og handicap – kortlægnings og litteraturstudie.*

Socialstyrelsen (2012). *Seksualitet på dagsordenen – en håndbog om støtte til voksne med funktionsnedsættelse.*

Socialstyrelsen (2013). *Sagsgennemgang af særforanstaltninger – gennemgang af sagsbehandlingen på myndighedsniveau af otte konkrete særforanstaltningsenkeltsager med en udgift på mellem 4-6 mio. kr. årligt.*

Socialstyrelsen (2014). *Håndbog. Indgreb som del af den kriminalpræventive sociale indsats.*

Socialt Udviklingscenter SUS (2007). *Kommunikation, interaktion og relation – i støtten til mennesker uden et ekspressivt verbalt sprog. Et inspirationshæfte.* København.

Videnscenter Skanderborg – Sølund (2011). *Enkeltmandsprojektet – fokus på mennesket bag store udgifter. Landsbyen Sølund 1999-2010.* www.viss.dk

Vidensteamet (2005). *Enkeltmandsprojekter og Ressourceforbrug.*

Vidensteamet (2010). *Tilbud til voksne med problemskabende adfærd.*

Vidensteamet i samarbejde med VISO (2008): *God praksis i forløb med særforanstaltninger for børn, unge og voksne med særlige behov.*

Slutnoter

¹ Vidensteamet i samarbejde med VISO (2008). 'God praksis i forløb med særforanstaltninger for børn, unge og voksne med særlige behov'

² Denne forståelse blev anvendt i det tidligere Vidensteam vedrørende psykisk handicappede og senhjerneskedede med problemskabende adfærd og er blandt andet præsenteret i: Vidensteamet (2010). 'Tilbud til voksne med problemskabende adfærd'

³ Vidensteamet (2010). 'Tilbud til voksne med problemskabende adfærd'

⁴ Socialministeriet (2007). 'Særforanstaltninger for udviklingshæmmede, senhjerneskedede og børn og unge i Danmark.'

⁵ Socialstyrelsen (2010). 'Særforanstaltninger for børn, unge og voksne med sociale vanskeligheder, sindslidelser og handicap – kortlægning og litteraturstudie.'

⁶ Socialstyrelsen (2010). 'Særforanstaltninger for børn, unge og voksne med sociale vanskeligheder, sindslidelser og handicap – kortlægning og litteraturstudie.'

⁷ Socialstyrelsen (2010). 'Særforanstaltninger for børn, unge og voksne med sociale vanskeligheder, sindslidelser og handicap – kortlægning og litteraturstudie.'

⁸ De seneste kortlægninger af området blev begge foretaget i 2010 – dog med forskellige afgrænsninger af målgruppen:

- Socialstyrelsen (2010). 'Særforanstaltninger for børn, unge og voksne med sociale vanskeligheder, sindslidelser og handicap – kortlægning og litteraturstudie.'

- Vidensteamet (2010). 'Tilbud til voksne med problemskabende adfærd'

⁹ Socialstyrelsen (2010). 'Særforanstaltninger for børn, unge og voksne med sociale vanskeligheder, sindslidelser og handicap – kortlægning og litteraturstudie.'

Vidensteamet (2010). 'Tilbud til voksne med problemskabende adfærd'

¹⁰ Vidensteamet (2010). 'Tilbud til voksne med problemskabende adfærd'

¹¹ Vidensteamet i samarbejde med VISO (2008). 'God praksis i forløb med særforanstaltninger for børn, unge og voksne med særlige behov'. Vidensteamet beskrev på baggrund af en erfaringsopsamling, hvordan der i et idealtypisk forløb kan identificeres 6 faser.

¹² Serviceloven, § 3, stk. 2 kan findes på www.retsinformation.dk

¹³ Serviceloven, § 89, stk. 1. kan findes på www.retsinformation.dk

-
- ¹⁴ Socialstyrelsen (2014: 86 – 106). 'Håndbog. Indgreb som del af den kriminalpræventive sociale indsats.'
- ¹⁵ www.retsinformation.dk
- ¹⁶ www.retsinformation.dk
- ¹⁷ Møller, B., Bækgaard B.B og Pedersen, K. (red.) (2013). 'Konflikter og vold – en faglig udfordring' Vold som Udtryksform / Socialt Udviklingscenter SUS
- ¹⁸ Bekendtgørelse af lov om retssikkerhed og administration på det sociale område. LBK nr. 72 af 06/02/2004.
- ¹⁹ Bekendtgørelse af lov om retssikkerhed og administration på det sociale område. LBK nr. 72 af 06/02/2004.
- ²⁰ Socialministeriet (2004). 'Undersøgelse af retssikkerhedslovens §4'
- ²¹ Serviceloven, § 129 kan findes på www.retsinformation.dk
- ²² Socialstyrelsen (2013). 'Sagsgennemgang af særforanstaltninger – gennemgang af sagsbehandlingen på myndighedsniveau af otte konkrete særforanstaltningsenkeltsager med en udgift på mellem 4-6 mio. kr. årligt.'
- ²³ Servicestyrelsen (2007). 'Veje til et reelt medborgerskab'
- ²⁴ www.retsinformation.dk
- ²⁵ www.statsforvaltningen.dk
- ²⁶ Bekendtgørelse af værgemålsloven. LBK nr. 1015 af 20/08/2007.
- ²⁷ Serviceloven, § 148 stk.1 kan findes på www.retsinformation.dk
- ²⁸ www.retsinformation.dk
- ²⁹ <http://www.socialstyrelsen.dk/socialtilsyn/haandbog>
- ³⁰ Vidensteamet i samarbejde med VISO (2008). 'God praksis i forløb med særforanstaltninger for børn, unge og voksne med særlige behov.'
- ³¹ Serviceloven, § 129 kan findes på www.retsinformation.dk
- ³² Socialstyrelsen (2013). 'Sagsgennemgang af særforanstaltninger – gennemgang af sagsbehandlingen på myndighedsniveau af otte konkrete særforanstaltningsenkeltsager med en udgift på mellem 4-6 mio. kr. årligt.'
- ³³ Serviceloven kan findes på www.retsinformation.dk
- ³⁴ Socialstyrelsen (2013). 'Sagsgennemgang af særforanstaltninger – gennemgang af sagsbehandlingen på myndighedsniveau af otte konkrete særforanstaltningsenkeltsager med en udgift på mellem 4-6 mio. kr. årligt.'

³⁵ Socialstyrelsen (2013). 'Sagsgennemgang af særforanstaltninger – gennemgang af sagsbehandlingen på myndighedsniveau af otte konkrete særforanstaltningsenkeltsager med en ugift på mellem 4-6 mio. kr. årligt.'

³⁶ Socialstyrelsen (2014). 'Indgreb som del af den kriminalpræventive sociale indsats'

³⁷ www.socialstyrelsen.dk/viso

³⁸ Social- og Integrationsministeriet m.fl. (2013). *Voksenudredningsmetoden - Metodehåndbog*. 3. udg., København. <http://www.socialstyrelsen.dk/dhuv>

³⁹ Digitalisering af handicap og udsatteområdet (DHUV) er udviklet i et samarbejde mellem KL og Ministeriet for Børn, Ligestilling, Integration og Sociale Forhold: http://www.socialstyrelsen.dk/dhuv/Om_DHUV

⁴⁰ Digitalisering af handicap og udsatteområdet (DHUV) er udviklet i et samarbejde mellem KL og Ministeriet for Børn, Ligestilling, Integration og Sociale Forhold: http://www.socialstyrelsen.dk/dhuv/Om_DHUV

⁴¹ Social- og Integrationsministeriet m.fl. 'ICS – Integrated Children's System' <http://www.socialstyrelsen.dk/ics>

⁴² Socialstyrelsen (2013). 'Sagsgennemgang af særforanstaltninger – gennemgang af sagsbehandlingen på myndighedsniveau af otte konkrete særforanstaltningsenkeltsager med en ugift på mellem 4-6 mio. kr. årligt.'

⁴³ Socialstyrelsen (2013). Sagsgennemgang af særforanstaltninger - Gennemgang af sagsbehandlingen på myndighedsniveau af otte konkrete særforanstaltningsenkeltsager med en udgift på mellem 4-6 mio. kr. årligt.

⁴⁴ Socialstyrelsen (2013). 'Sagsgennemgang af særforanstaltninger – gennemgang af sagsbehandlingen på myndighedsniveau af otte konkrete særforanstaltningsenkeltsager med en ugift på mellem 4-6 mio. kr. årligt.'

⁴⁵ Socialstyrelsen (2013). 'Sagsgennemgang af særforanstaltninger – gennemgang af sagsbehandlingen på myndighedsniveau af otte konkrete særforanstaltningsenkeltsager med en ugift på mellem 4-6 mio. kr. årligt.'

⁴⁶ Vidensteamet i samarbejde med VISO (2008). 'God praksis i forløb med særforanstaltninger for børn, unge og voksne med særlige behov.'

⁴⁷ Vidensteamet i samarbejde med VISO (2008). 'God praksis i forløb med særforanstaltninger for børn, unge og voksne med særlige behov'

⁴⁸ Vidensteamet (2005). 'Enkeltmandsprojekter og Ressourceforbrug'

-
- ⁴⁹ Vidensteamet i samarbejde med VISO (2008). 'God praksis i forløb med særforanstaltninger for børn unge og voksne med særlige behov'
- ⁵⁰ Vidensteamet i samarbejde med VISO (2008). 'God praksis i forløb med særforanstaltninger for børn, unge og voksne med særlige behov'
- ⁵¹ Region Midtjylland (2013). Model for sikkerhed. Det regionalt drevne socialområde: http://rm.dk/files/Psykiatri%20og%20Social/01%20Rullende%20dokumenter/Sikkerhedsmodel_social.pdf
- ⁵² Møller, B., Bækgaard B.B og Pedersen, K. (red.) (2013). *Konflikter og vold – en faglig udfordring*. Vold som Udtryksform/Socialt Udviklingscenter SUS
- ⁵³ Socialstyrelsen (2010). 'Særforanstaltninger for børn, unge og voksne med sociale vanskeligheder, sindslidelser og handicap – kortlægnings og litteraturstudie.'
- ⁵⁴ Danske Regioner (2010). 'Alternativer til enkeltmandsprojektet - fagligt og økonomisk forsvarlige særforanstaltninger for borgere med problemskabende adfærd.'
- ⁵⁵ Dunedinstudiet er en populationsundersøgelse af psykiatri, adfærdstræk og genetik. Der kan læses om undersøgelsen her: <http://www.moffittcaspi.com>
- ⁵⁶ http://www.ga-architects.com/?page_id=92
- ⁵⁷ Low Arousal er en ikke-konfronterende tilgang til problemskabende adfærd udviklet i England af den kliniske psykolog Andrew McDonell i samarbejde med kolleger i forskningscenteret Studio III. Low Arousal er bl.a. beskrevet i 'Konflikter og vold – en faglig udfordring', Vold som Udtryksform' (2013). og på denne hjemmeside: <http://www.lowarousal.com/>
- ⁵⁸ Schiødt, T. & Heinskou, T. (2007). *Miljøterapi på dynamisk grundlag*. København. Hans Reitzels forlag
- ⁵⁹ Freltofte, S. & Petersen, V. (1994). *Hjerner på begynderstadiet - Neuropædagogik*. København: Borgens Forlag, Fredens, K. (2004). *Mennesket i hjernen – En grundbog i neuropædagogik*. Århus: Academica, Blakemore, S. & Frith, U. (2007). *Den lærende hjerne – Hvad hjerneforskningen kan fortælle pædagogikken*. København: Dansk psykologisk Forlag.
- ⁶⁰ Birk, J. (2002). *Marte Meo metodens teori og praksis*. 1.e-bogudgave: Systeme
- ⁶¹ Metner, L. & Storgård, P. (2008). *KRAP- Kognitiv, ressourcefokuseret og Anerkendende Pædagogik*. Frederikshavn: Dafolo
- ⁶² Analysemodellen præsenteres på Socialstyrelsens hjemmeside under temaet om magt på børneområdet <http://www.socialstyrelsen.dk/omsorgogmagt/undervisning-og-dialog/forslag-til-diskussionsoplaeg>. Analysemodellen findes beskrevet i: Socialstyrelsen

(2012). *Seksualitet på dagsordenen – en håndbog om støtte til voksne med funktionsnedsættelse*.

⁶³ <https://fysio.dk/fafo/Maleredskaber/Maleredskaber-alfabetisk/Goal-Attainment-Scale-GAS-/>

⁶⁴ Videnscenter for Handicap, Hjælpemidler og Socialpsykiatri (2012). Ramian, K.: 'Handleplaner og ledelse – arbejdet med pædagogiske handleplaner'

⁶⁵ Servicelovens § 148 og 148 a

⁶⁶ Socialstyrelsen (2014):(86 -106). 'Håndbog. Indgreb som del af den kriminalpræventive sociale indsats'